

Očuvanje nematerijalne kulturne baštine u lokalnoj zajednici na primjeru Zvončara s područja Kastavštine

---

Krelja, Branko

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:756155>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

BRANKO KRELJA

**OČUVANJE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U LOKALNOJ ZAJEDNICI
NA PRIMJERU ZVONČARA S PODRUČJA KASTAVŠTINE**

Diplomski rad

Pula, prosinac 2015.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

BRANKO KRELJA

**OČUVANJE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE U LOKALNOJ ZAJEDNICI
NA PRIMJERU ZVONČARA S PODRUČJA KASTAVŠTINE**

Diplomski rad

JMBAG: 0117210696, redoviti student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Mentor: dr. sc. Slaven Bertoša, redoviti profesor u trajnome zvanju

Pula, prosinac 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Branko Krelja, kandidat za magistra kulture i turizma, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu, kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student:

U Puli, 10. prosinca 2015.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Branko Krelja dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Očuvanje nematerijalne kulturne baštine u lokalnoj zajednici na primjeru zvončara s područja Kastavštine“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 10. prosinca 2015.

Potpis:

SADRŽAJ

UVOD	5
1. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA	7
1.1. Pojmovno određenje	7
1.2. Mjere zaštite	10
1.3. Registar zaštićenih kulturnih dobara	16
1.4. Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva	18
2. ZVONČARI	22
2.1. Vrijeme nastanka zvončara	23
2.2. Zvončarska oprema	24
2.2.1. Zvona	24
2.2.2. Maske i ogavlja	25
2.2.3. Ovčja koža	27
2.2.4. Balta	27
2.2.5. Odjeća zvončara	28
3. ZVONČARSKE GRUPE I NJIHOVI OPHODI	29
3.1. Rukavački, Zvonejski i Brežanski zvončari	30
3.2. Mučičeви zvončari, zvončari Vlahovog Brega i Korenskog, Frlanski zvončari	33
3.3. Brgujski zvončari	35
3.4. Leprinački zvončari	36
3.5. Žejanski i Munski zvončari	37
3.6. Halubajski zvončari	40
3.7. Zametski zvončari	42
3.8. Grobnički dondolaši	43
3.9. Kukuljanski zvončari	45
4. ZVONČARI KAO DIO KULTURNOG I DRUŠTVENOG IDENTITETA ZAJEDNICE	47
4.1. Konzumacija hrane i pića	47
4.2. Uloga žena	49
4.3. Zvončarske skupine kao predstavnici svojeg kraja	50
4.4. Odlasci zvončara na gostovanja izvan svojeg kraja	51
4.5. Organizacija i aktivnosti udruga zvončara	53
4.6. Turizam i marketing	55
ZAKLJUČAK	57
POPIS LITERATURE	59
POPIS SLIKA, TABLICA I PRILOGA	61
SAŽETAK	67
SUMMARY	68

UVOD

Tema ovoga rada je očuvanje nematerijalne kulturne baštine u lokalnoj zajednici. Termin „nematerijalna kulturna baština“ prvi je put službeno korišten 1982. u sklopu UNESCO-ove konferencije u Meksiku, a uže definiran 2003. u Konvenciji za očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Donošenjem Konvencije UNESCO je napravio prekretnicu kada su u pitanju identifikacija, zaštita, konzervacija i prezentacija kulturne baštine. Stupanjem Konvencije na snagu, oblikovana su dva popisa nematerijalne baštine svijeta - Reprezentativni popis i Popis hitne zaštite. Cilj navedenih popisa jest upozoriti javnost na nestajanje tisućljetnih i stoljetnih tradicija diljem svijeta, kao i pokušaj da ih se očuva od daljnjeg gašenja i zaborava. Proces upisivanja dodatno potiče dokumentiranje i osmišljavanje različitih mogućnosti daljnjeg prenošenja nematerijalne baštine, kao i njeno uklapanje u suvremeni način života.

Jedan od preduvjeta za upisivanje nematerijalnih dobara na UNESCO-ove popise je i upis dobara na nacionalni popis, u slučaju Hrvatske u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Krajem rujna 2009. u Abu Dhabiju na UNESCO-ovoj konferenciji zvončari iz Kastavštine uvršteni su na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, zajedno s još šest nematerijalnih kulturnih dobara iz Hrvatske. Kao i kod upisa u nacionalni Registar kulturnih dobara 2007., to se odnosilo na sve tradicionalne grupe zvončara (Brežanske, Brgijske, Frlanske, Halubajske, Mučićeve, Munske, Rukavačke, Zvonejske, Žejanske te one iz Vlahovog Brega i Korenskog). Nositeljima kulturne baštine upisivanje na popise donosi određene pogodnosti, poput logističke i financijske potpore lokalne zajednice te lokalnih i državnih vlasti.

Cilj ovoga rada je prikazati kako zvončari, jedni od nositelja nematerijalne kulturne baštine, u okviru pokladnih praksi čuvaju svoju tradiciju u lokalnoj zajednici. Zvončarska praksa često se u lokalnoj zajednici doživljava kao način očuvanja lokalnog načina života i njegovih vrijednosti pred prijetnjom vanjskih utjecaja poput globalizacijskih procesa ili priljeva novog stanovništva koji bi mogli utjecati na homogenost zajednice. Mnoge udruge zvončara imaju statute koji sadrže imperativ da zvončari moraju zahvaljujući barem jednom roditelju biti pripadnici lokalnih zajednica. Pustim običajima naglašava se pripadnost zajednici i osnažuje odnos prema ljudima i prostoru, neovisno o tome radi li se o zvončarima ili njihovim domaćinima. Iskustvo sudjelovanja u tom razdoblju pridonosi kvaliteti odnosa

unutar zajednice, a na individualnom i grupnom planu potvrđuje se pripadnost vlastitom kraju, čiji se značaj tada snažnije osjeća i doživljava.

U prvom poglavlju rada definira se nematerijalna kulturna baština, navode se mjere potrebne za njezinu zaštitu i očuvanje, kriteriji i postupci za upis u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske te nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Drugo poglavlje čitatelja upoznaje s prostorom na kojem se odvija većina zvončarskih ophoda, vremenom nastanka zvončara te zvončarskom opremom, koja se sastoji od zvona, maske ili oglavlja, ovčje kože, balte - predmeta koji svaki zvončar nosi u ruci i odjeće zvončara.

U trećem poglavlju detaljno su opisane sve zvončarske grupe i njihovi ophodi s područja Kastavštine, pa i one koje se ne nalaze na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

U četvrtom poglavlju opisan je odnos zvončarskih skupina, pa i pojedinaca, s lokalnom zajednicom, te njihove aktivnosti, gdje oni svojom pojavom u okviru zvončarskih ophoda potvrđuju povezanost sa zavičajnim prostorom na individualnoj i grupnoj razini.

U posljednjem poglavlju, zaključku rada, iznesene su ključne misli, temeljene na prikupljenim informacijama te navedenim činjenicama i podacima u prethodnim poglavljima.

Tematikom zvončara u literaturi se najviše bavila Lidija Nikočević, ravnateljica Etnografskog muzeja Istre u Pazinu i članica Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu Republike Hrvatske, kao i Franjo Šepić-Bertin, rođeni Rukavčan, pa su njihovi radovi poslužili kao okosnica formiranja ovog diplomskog rada.

Na kraju rada se nalazi popis korištene literature, popis slika i tablica, sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku, te Popis zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske kao prilog.

1. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Pod tim nazivom podrazumijevaju se izrazi, umijeća, znanja i s njima povezani instrumenti, predmeti i kulturni prostori koje društva, grupe, a katkad i pojedinci, prepoznaju kao dio vlastitog kulturnog nasljeđa. Prenošena s generacije na generaciju, konstantno obnavljana u društvenim zajednicama i grupama kao reakcija na okolinu, kao interakcija s prirodom i povijesnim uvjetima postojanja, nematerijalna kulturna baština izaziva osjećaj identiteta i kontinuiteta, promovirajući ujedno poštivanje kulturnih različitosti i ljudske kreativnosti (Nikočević, 2004). Republika Hrvatska zalaže se za izgradnju učinkovitog sustava zaštite i očuvanja nematerijalne kulturne baštine na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini te za uspostavljanje i unapređivanje međunarodne suradnje. Kao zemlja potpisnica UNESCO-ve Konvencije za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, ističe i potrebu poduzimanja zaštitnih mjera u suradnji s drugim zemljama potpisnicama u okviru djelotvornog obogaćivanja i dopune postojećih međunarodnih sporazuma, preporuka i rezolucija o kulturnoj i prirodnoj baštini, s novim odredbama koje se odnose na nematerijalnu kulturnu baštinu (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2015).

1.1. Pojam

Pojam nematerijalna kulturna baština „predstavlja običaje, vjerovanja, znanja, vještine, pojave duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ju kao svoju baštinu, a manifestira se osobito kroz: jezik, dijalekte, govore i toponimiku te usmenu predaju ili izričaje; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, mitologije; tradicijska umijeća i obrte; znanje i vještine vezane uz prirodu i svemir; kulturološke prostore gdje se tradicionalne pučke vrijednosti sreću u povećanoj mjeri te mjesta gdje su se pričale priče, održavali sajmovi, svetkovine ili godišnje procesije“ (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2015). „Sam naziv *nematerijalna kulturna baština* neslužbeno je prihvaćen prijevod engleskog termina *intangible cultural heritage*, što bi doslovno značilo *neopipljiva kulturna baština*, premda se povremeno u engleskom jeziku rabi i naziv *living cultural heritage* (*živuća kulturna baština*), a rjeđe i *immaterial cultural heritage*, što bi doslovno značilo *nematerijalna kulturna baština*“ (Nikočević, 2004, str. 62).

Termin „nematerijalna kulturna baština“ prvi je put službeno korišten 1982. u sklopu UNESCO-ove konferencije Mondiacult u Meksiku, gdje je sudjelovalo 960 sudionika iz 126 država od ukupno 158 država članica koje je UNESCO imao u to vrijeme (UNESCO, 2015). Godine 1985. na Skupštini Svjetske turističke organizacije u Sofiji usvojena je Deklaracija o zaštiti i promociji prirodne, kulturne i povijesne baštine radi korištenja u turističke svrhe. Deklaracija navodi da kulturna baština nekog naroda podrazumijeva djela njegovih umjetnika, arhitekata, skladatelja, pisaca i filozofa, djela nepoznatih autora koja su postala sastavnim dijelom narodnoga bogatstva i ukupnost vrijednosti koje daju životni smisao. To su djela materijalnog i nematerijalnog podrijetla koja izražavaju kreativnost određenog naroda kao što su jezik, glazba, običaji, vjerovanja, mjesta i povijesni spomenici, književnost, umjetnička djela, običaji, vjerovanja, mjesta i povijesni spomenici, arhivi i knjižnice. Nova komponenta koja se pojavljuje u prethodnoj definiciji jest nematerijalno povijesno naslijeđe koje podrazumijeva, npr., folklor, zanate, tehničke profesije i druge profesije tradicionalnog tipa, predstave, običaje, narodne festivale, priredbe, obrede i razna klasična sportska događanja (Gredičak, 2008). Važan pomak u shvaćanju nematerijalne baštine jest da se, osim na remek-djela, počela odnositi i na one koji ih stvaraju. To znači da se vrijednost pripisuje nositeljima, odnosno prenositeljima tradicije kao i njihovom habitusu i habitatu (Kirshenblatt-Gimblett, 2013).

Sukladno članku 9. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, NN 151/03; NN 157/03, Ispravak), nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva koji se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:

- jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta,
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote,
- tradicijska umijeća i obrti.

Prema UNESCO-voj konvenciji iz 2003. nematerijalna kulturna baština podrazumijeva *praksu, predstave, izraze kao i znanje i vještine* koje zajednice, grupe i u nekim slučajevima pojedinci, prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine. Tom će konvencijom biti prepoznate samo one tradicije koje ne vrijeđaju načela ljudskih prava i ne narušavaju

međusobno štovanje društava, skupina i pojedinaca, te održivi razvoj (Nikočević, 2008). Svrha je Konvencije ponajprije očuvanje nematerijalne kulturne baštine, osiguranje poštovanja prema nematerijalnoj kulturnoj baštini od strane zajednica, skupina i pojedinaca kojih se tiče, podizanje svijesti na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini o važnosti nematerijalne kulturne baštine i osiguravanju međusobnog poštovanja, poticanje međunarodne suradnje i pomoći u ovom području (Jelinčić, 2008). Ista Konvencija definira temeljne karakteristike nematerijalne kulturne baštine kako slijedi:

- Prelazila je s generacije na generaciju,
- Stalno je obnavljaju zajednice i grupe s osjećajem i smislom identiteta i kontinuiteta,
- Promiče poštovanje i kulturnu toleranciju i raznolikost,
- Kompatibilna je s međunarodnim instrumentima ljudskih prava,
- Sukladna je sa zahtjevima za uzajamno poštovanje među zajednicama i sa zahtjevima za održivim razvojem,
- Ukorijenjena je u kulturnu tradiciju,
- Afirmira kulturni identitet,
- Izvor je inspiracije za međukulturalnu razmjenu,
- Posjeduje suvremenu kulturnu i društvenu ulogu,
- Predstavlja jedinstveno nasljeđe u živoj tradiciji.

Nematerijalnu kulturnu baštinu, za razliku od materijalne, nemoguće je klasificirati niti iz nje izvesti bilo kakve preciznije podjele. Kao neopipljivi dio kulture svakog naroda i drugih grupa i pojedinaca, sadrži vrlo snažnu emocionalnu komponentu. Ta komponenta je impuls koji vodi ljude da je konstantno iznova stvaraju i prenose s generacije na generaciju, čime se održava njezina opstojnost. Njezina prisutnost u životu ljudi jedini je indikator i mjerna jedinica. Spoznaja da dio kulturne baštine koji se izražava riječju, glazbom ili pokretom nije materijaliziran niti dostupan ljudima osim putem čovjeka koji interpretira ili putem medija koji opredmećuje tek jednu od njezinih mogućih varijanti, ilustrira fenomenologiju duhovne strane kulturne baštine (Šola, 2009). Čak i materijalni dio baštine

sadrži mnogo duhovnih nematerijalnih vrijednosti i poruka, dok nematerijalna baština obavlja i materijalnu sferu i posjeduje kvalitativne karakteristike. Značaj nematerijalne kulturne baštine je i u tome što promovira, održava i razvija kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost. Ona ima značajnu ulogu u području nacionalnoga i međunarodnog razvoja te promiče toleranciju i prožimanje kultura (Carek, 2005).

Nematerijalna kulturna baština također posjeduje različite socijalne funkcije. Ona pridonosi socijalnoj koheziji te potiče osjećaj identiteta i odgovornosti koji pomaže grupama i pojedincima da se osjećaju kao pripadnici određenog naroda ili etničke skupine. Prepoznavanjem i isticanjem nematerijalne kulturne baštine potičemo pozitivne osjećaje života u obitelji, zajednici, kulturi i narodu na nekom području. Razumijevajući i ističući kreativnost vlastite zajednice, bolje razumijemo kreativnost drugih, a upravo bogatstvo raznolikosti osnovni je preduvjet za međukulturalno poštivanje i dijalog, pri čemu nematerijalna kulturna baština ima vrlo važnu posredničku ulogu.

1.2. Mjere zaštite

Dokumentiranje, evaluacija i očuvanje tradicijske baštine provodi se u sklopu redovite etnološko-etnografske djelatnosti od kraja 19. stoljeća. Nositelji baštine i stručnjaci nastojali su, osim istraživanja, ukazivati i na potrebu daljnjeg očuvanja tradicijskih znanja i umijeća. Tijekom 20. stoljeća, uz uobičajeno prenošenje tradicije izravno u obitelji i zajednici, u okviru djelovanja raznih udruženja, ponajprije kulturno-umjetničkih društava i raznih udruga, a kasnije i institucija (muzeja i u novije vrijeme pučkih učilišta), provodile su se razne mjere očuvanja, od dokumentiranja do organiziranja tečajeva i radionica u sklopu kojih se prenosilo tradicijom stečeno znanje. Zahvaljujući, u većini slučajeva, kontinuiranoj aktivnosti nositelja tradicijske baštine na području čitave Hrvatske, mnoga su se znanja, običaji i umijeća koja su generacije stoljećima prenosile s koljena na koljeno očuvali do danas (Hrovatin, 2014).

Zaštita i očuvanje kulturne baštine sustavan je i trajan posao koji zahtjeva ne samo ulaganje znatnih sredstava, već isto tako angažman brojnih institucija i stručnjaka, te nadasve, vrijeme u kojem je potrebno koordinirati brojne resurse s kadrovskim i financijskim mogućnostima, što traži planski i proaktivan pristup. Općenito, sustav zaštite (nematerijalne) kulturne baštine možemo podijeliti na dvije razine: nacionalnu (zaštitu osmišljavaju i njome

autonomno rukovode države na čijem se teritoriju nalazi) i međunarodnu (pod ingerencijom UNESCO-a).

Sustav zaštite i očuvanja kulturnih dobara u Republici Hrvatskoj temelji se na Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999., gdje se uz nepokretna i pokretna spominju i nematerijalna kulturna dobra. Isti zakon podrazumijeva sljedeće korake u uspostavljanju zaštite kulturnih dobara:

- Preventivna zaštita,
- Utvrđivanje svojstava kulturnog dobra,
- Kulturna dobra od nacionalnog značenja,
- Kulturna dobra od lokalnog značenja,
- Upis dobra u Registar kulturnih dobara RH.

Isti zakon propisuje sljedeće mjere zaštite kulturnih dobara:

- Istraživanje kulturnih dobara,
- Dokumentiranje i praćenje stanja kulturnih dobara,
- Utvrđivanje sustava mjera zaštite kulturnih dobara,
- Hitne mjere zaštite i očuvanja kulturnog dobra.

Zakonom iz 1999., ali i Ustavom, određeno je da se svi građani Hrvatske trebaju brinuti o kulturnoj baštini, a u slučaju nematerijalne baštine bitni su njezini nositelji koji bi je trebali prenositi na mlađe generacije uz pomoć lokalne zajednice i vlasti na svim razinama. Republika Hrvatska 2005. je potpisala UNESCO-ovu Konvenciju za zaštitu nematerijalne kulturne baštine iz 2003. i time odredila Ministarstvo kulture kao tijelo koje će je provoditi. Međutim, već je 2002. osnovano posebno Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu pri Ministarstvu, a prvi upisi nematerijalne baštine u Registar bili su 2004. Radi usklađivanja s odrednicama Konvencije u Odsjeku za nematerijalna kulturna dobra Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture, uz pomoć stručnjaka iz Povjerenstva, razvija se poseban

sustav prijavljivanja i odabira nematerijalne kulturne baštine za upis u Registar. Taj sustav uključuje nositelje u svim fazama pripreme upisa, od prijave koju mogu podnijeti nositelji, do njihove interpretacije i doživljaja vlastite baštine, preko sudjelovanja u pripremi i provođenju budućih projekata s ciljem njezinog očuvanja. Rješenjem o upisu nematerijalnog dobra u Registar, utvrđuje se i sustav mjera zaštite koji, ovisno o vrsti nematerijalnog dobra, predviđa:

- osigurati dostupnost dobra javnosti;
- poticati prenošenje i njegovanje kulturnog dobra u izvornim i drugim sredinama;
- promicati funkciju i značaj dobra u društvu, te uključiti zaštitu dobra u programe planiranja;
- osigurati održivost dobra kroz edukaciju, identificiranje, dokumentiranje, znanstveno istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje, povećanje vrijednosti, mogućnost prenošenja tradicije nasljednicima putem formalnog i neformalnog obrazovanja, te revitalizaciju napuštenih segmenata dobra;
- nastaviti s istraživanjem dobra, primjerenim dokumentiranjem u svim vidovima i načinima suvremenog bilježenja, te stručnim i znanstvenim vrednovanjem;
- poticati sudjelovanje zajednice i grupa koje baštine dobro u identificiranju, definiranju, izvođenju i prenošenju dobra;
- popularizirati i promovirati kulturno dobro održavanjem izložbi, stručnih skupova, smotri folklora, festivala, koncerata, putem elektroničkih medija, audio i video zapisa i na drugi način;
- educirati stručni kadar za prenošenje znanja i vještina putem seminara, radionica, formalnog i neformalnog obrazovanja;
- senzibilizirati javnost i podupirati zaštitu i očuvanje dobra identifikacijom procesa globalizacije i društvene transformacije kako bi se izbjegnula opasnost nestajanja, uništenja ili komercijalizacije dobra, a potaknulo zbližavanje i tolerantnost među ljudima.

Temeljem prije navedene Konvencije, dužnost je svake države članice utvrditi i razgraničiti gore iznesena dobra koja se nalaze na njezinom teritoriju. Također, svaka država

članica obvezuje se na identifikaciju, zaštitu, konzerviranje, popularizaciju i prenošenje budućim generacijama nematerijalne kulturne baštine koja se nalazi na njezinom teritoriju. Temeljem odredbi Konvencije, u svrhu zaštite, razvoja i unapređenja nematerijalne kulturne baštine koja je prisutna na njezinu teritoriju, svaka država članica nastojat će:

- usvojiti opću politiku čiji je cilj promicanje funkcije nematerijalne kulturne baštine u društvu i uključivanje zaštite te baštine u programe planiranja,
- odrediti ili osnovati jedno ili više nadležnih tijela za zaštitu nematerijalne kulturne baštine koja je prisutna na njezinu teritoriju,
- unaprjeđivati znanstvene, tehničke i umjetničke studije, kao i istraživačke metodologije u cilju djelotvorne zaštite nematerijalne kulturne baštine, posebice nematerijalne kulturne baštine kojoj prijete opasnost,
- usvojiti odgovarajuće pravne, tehničke, administrativne i financijske mjere u cilju:
  1. poticanja stvaranja ili jačanja institucija za obuku u području upravljanja nematerijalnom kulturnom baštinom i prijenosa te baštine putem stručnih skupova i prostora namijenjenih za njezino predstavljanje ili izražavanje,
  2. osiguravanja pristupa nematerijalnoj kulturnoj baštini uz istodobno poštivanje uobičajenih praksi koje utječu na pristup određenim oblicima takve baštine,
  3. utemeljenja institucija za dokumentiranje nematerijalne kulturne baštine i olakšavanja pristupa tim institucijama.

Kako bi se osigurala bolja preglednost nematerijalne kulturne baštine i svijest o njezinu značenju, kao i potaknuo dijalog koji poštuje kulturnu raznolikost, ažurira se i objavljuje Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Paralelno s tim, u cilju poduzimanja odgovarajućih mjera zaštite, utvrđuje se, ažurira i objavljuje Lista nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita te na zahtjev države stranke takva se baština upisuje na Listu. U svrhu Konvencije, pod međunarodnom zaštitom nematerijalne kulturne zaštite podrazumijeva se i uspostava međunarodnog sustava suradnje i pomoći radi podrške članicama u njihovim naporima u njezinom očuvanju. Slijedom toga,

UNESCO osniva međuvladin komitet za svjetsku nematerijalnu baštinu, utvrđuje Liste nematerijalne baštine te Fond za zaštitu nematerijalne baštine iz kojeg se ona financira.

Na inicijativu Hrvatskog povjerenstva za UNESCO, u Ministarstvu kulture osnovano je i posebno Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu. Ono broji dvadeset članova, a čine ga etnolozi i ostali stručnjaci iz relevantnih područja. Njegova je zadaća predlagati mjere zaštite, očuvanja i promicanja nematerijalne kulturne baštine, a posebice:

- odabir, razmatranje i priprema prijedloga za upis nematerijalnih kulturnih dobara u Registar zaštićenih kulturnih dobara RH;
- poticanje i praćenje provođenja mjera zaštite registriranih nematerijalnih kulturnih dobara;
- odabir i predlaganje nematerijalnih kulturnih dobara na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva i Listu nematerijalnih kulturnih dobara kojima je potrebna hitna zaštita.

Unutar Uprave za zaštitu kulturne baštine i Sektora za zaštitu kulturne baštine, ustrojena je Služba za pokretnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, a kadrovskim jačanjem stvaraju se preduvjeti za kvalitetniji stručni rad na ovoj specifičnoj problematici zaštite nematerijalne kulturne baštine. Rad na zaštiti nematerijalne kulturne baštine obuhvaća:

- Obavljanje stručnih i upravnih poslova vezanih uz evidentiranje, istraživanje, bilježenje i dokumentiranje nematerijalnih kulturnih dobara,
- Izradu prijedloga programa i prioriteta zaštite nematerijalnih kulturnih dobara,
- Izradu metodološke osnove, standarda, kriterija i smjernica za zaštitu nematerijalnih kulturnih dobara,
- Pripremu prijedloga za upis nematerijalnih dobara u Registar kulturnih dobara RH,
- Pripremu materijala i provođenje zaključaka Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu,
- Sudjelovanje u izradi konzervatorske dokumentacije,

- Suradnju na izradi inventara kulturne baštine,
- Provedbu UNESCO -ove Konvencije za zaštitu nematerijalne kulturne baštine,
- Međunarodnu suradnju.

Rukovodeći se načelima efektivne i dugoročne zaštite i opstojnosti nematerijalne kulturne baštine, sustav zaštite mora funkcionirati sukladno određenim načelima. Ta načela predstavljaju, zapravo, temelj rukovođenja odnosno zaštite i očuvanja baštine. Možemo ih klasificirati na sljedeći način (Antolović, 2009);

- načelo zakonitosti i(li) tradicije,
- načelo prepoznavanja i(li) identifikacije baštine,
- načelo dokumentiranosti,
- načelo multidisciplinarnog pristupa,
- načelo ekonomskog vrednovanja,
- načelo dobrog gospodarenja.

Načelo tradicije jasno implicira važnost duboke ukorijenjenosti nematerijalne baštine u tradiciju lokalne zajednice, kao presudnog kriterija kojim se procjenjuje uloga određenog oblika nematerijalne baštine za život ljudi određenog područja i(li) miljea.

U identifikaciji baštine postoje dva temeljna pristupa; stručni i zakonodavni. Zakonodavni pristup utvrđuje zakonske odredbe pod čijim se uvjetima smatra da postoje uvjeti za zaštitu pojedinih dobara. Takva zaštita može biti uspostavljena temeljem samog zakona ili donošenjem deklaratornog akta. Stručna ocjena, s druge strane, o tome što i pod kojim uvjetima proglasiti zaštićenom baštinom, prepušta se stručnim tijelima.

Načelo dokumentiranosti naglašava važnost dokumentacije utemeljene na istraživanju i izučavanju. Takva dokumentacija predstavlja važno uporište za donošenje odluka i gospodarenje u cilju očuvanja.

Zaštita i očuvanje baštine, posebice one nematerijalne, postaje sve zahtjevnije i kompleksnije, te danas uključuje brojne struke i specijalnosti. Multidisciplinarnost je posebice nužna u procesima očuvanja, restauriranja, obnavljanja i revitalizacije baštine, što je temelj načela multidisciplinarnog sustava.

Očuvanje zaštićenih dobara teško je provedivo bez očuvanja ekonomske vrijednosti dobra. Sukladno tome, na načelu ekonomskog vrednovanja može se utemeljiti sustav očuvanja baštine, jer prepoznavanjem ekonomske vrijednosti baštine omogućavamo njezino uključivanje u gospodarske procese, poput turizma, a time ukupan sustav očuvanja baštine činimo održivim.

Načelo dobrog gospodarenja nematerijalnom kulturnom baštinom podrazumijeva dobro gospodarenje kao ono koje svoje odluke prilagođava interesima očuvanja u svakom pogledu i u svakom trenutku.

1.3. Registar zaštićenih kulturnih dobara

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99), kulturna se dobra upisuju u Registar. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske javna je knjiga koju vodi Ministarstvo kulture, a Ministar kulture propisuje njegov oblik sadržaj i način vođenja. Sastoji se od tri liste: Liste zaštićenih kulturnih dobara, Liste kulturnih dobara nacionalnog značaja i Liste preventivno zaštićenih kulturnih dobara. Rješenje o prestanku svojstva kulturnoga dobra Ministarstvo kulture donosi uz prethodno mišljenje Hrvatskoga vijeća za kulturna dobra. Rješenje kojim se utvrđuje prestanak svojstva nepokretnog kulturnoga dobra obvezno se dostavlja nadležnom katastru i sudu radi brisanja zabilježbe u zemljišnim knjigama. Prema članku 16., upisi u Registar, promjene i brisanje iz njega objavljuju se u Narodnim novinama. Pri objavi za nepokretna kulturna dobra ne objavljuju se podaci o vlasniku, a za pokretna kulturna dobra objavljuju se podaci o tome gdje se kulturno dobro nalazi, kada je to moguće.

Praksa upisivanja tradicijskih vrednota u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske započela je početkom ovog stoljeća, osnivanjem posebnog Odsjeka za nematerijalna kulturna dobra (danas uklopljenog u Odjel za etnografsku i nematerijalnu kulturnu baštinu). Tako je 2004. u Registar upisano prvih pet nematerijalnih dobara i to umijeće izrade čipki Lepoglave, Hvara i Brača, kao i još dva dobra vezana uz čipkarstvo (Hrovatin, 2014).

Republika Hrvatska do sada je na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara upisala stotinu trideset i devet nematerijalnih kulturnih dobara¹, a na Listu preventivno zaštićenih kulturnih dobara upisala je devet fenomena nematerijalne kulturne baštine. Također je napravljena šira lista te se za oko dvjesto fenomena nematerijalne kulturne baštine predlaže pravna zaštita upisom u Registar.

Na temelju nacрта UNESCO-ovih kriterija za upis u Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, Uprava za zaštitu kulturne baštine i Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu donijeli su sljedeće kriterije za upis u Registar kulturnih dobara RH:

- pripada u jedno ili više područja nematerijalne kulturne baštine navedenih u članku 9. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99; NN 151/03; NN 157/03);
- u skladu je s postojećim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, potrebama uzajamnog poštivanja među zajednicama i održivim razvojem;
- prepoznato je u zajednici kao dio njezine kulturne baštine;
- pruža zajednici i pojedincu osjećaj pripadnosti i kontinuiteta koji se temelji na prenošenju iskustva i zajedničkom pamćenju;
- ukorijenjeno je u zajednici i ponovno se stvara;
- pridonosi raznovrsnosti nematerijalne kulturne baštine upisane u Registar kulturnih dobara RH i time svjedoči o kulturnoj raznolikosti i ljudskoj kreativnosti;
- prijedlog je podnesen uz prethodni pristanak zajednice na koju se odnosi i uz njezino sudjelovanje u svim fazama izrade prijedloga, od identificiranja, definiranja, dokumentiranja do predlaganja;
- prijedlog treba sadržavati potrebnu dokumentaciju (prema propisanom Prijavnom obrascu za predlaganje uspostavljanja zaštite nematerijalnog dobra) te obrazložene i ostvarive mjere zaštite.

---

¹ Popis zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara dostupan je kao Prilog 1 ovog rada.

Upis nematerijalnih dobara u Registar bio je jedan od preduvjeta upisa na dva UNESCO-ova popisa nematerijalne baštine svijeta: Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine svijeta i Popis nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita. Dosadašnja praksa je pokazala da se kao rezultat upisa nematerijalne baštine u Registar intenzivnije nastavljaju, ali i započinju brojni projekti očuvanja nematerijalne baštine. Ne samo da se posebna pažnja počela pridavati upisanim dobrima, nego se i ostala tradicijska baština nastoji revitalizirati i očuvati, čak i ona koja, trenutno, vjerojatno neće biti upisana jer se u užem smislu vezanom uz definiranje nematerijalne baštine ne nastavlja na prošla značenja ili nema novu životnost (Hrovatin, 2014).

1.4. Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva

Upisivanje nematerijalnih dobara na UNESCO-ove popise podrazumijeva i primjenu nešto strožih kriterija od onih na temelju kojih se takva vrsta dobara upisuje u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Primjerice, prakse koje postoje samo na sceni kao posljedica folklorizacije tradicijske baštine ili prestanka životnosti baštine u zajednici, prekomjerno korištena baština kao posljedica komercijalizacije, baština koja se prezentira isključivo u turističke svrhe, revitalizirana, ali ne i ponovno intenzivno proživljavana baština, nemaju mogućnost upisa na postojeće popise. Proces upisivanja dodatno potiče dokumentiranje i osmišljavanje različitih mogućnosti daljnjeg prenošenja nematerijalne baštine, kao i njeno uklapanje u suvremeni način života (Hrovatin, 2014).

Od preko 130 nematerijalnih kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, Hrvatska ima 13 dobara upisanih na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva (Tablica 1) i jedno nematerijalno dobro na UNESCO-ovu Listu ugrožene nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita.

Na sastanku Međuvladinog odbora za nematerijalnu baštinu održanom u Abu Dhabiju, u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, od 28. rujna do 2. listopada 2009., na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva upisano je sedam hrvatskih dobara nematerijalne kulturne baštine: dubrovačka Festa Sv. Vlaha, Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja

Hrvatskog zagorja, Godišnji proljetni ophod Kraljice (Ljelje) iz Gorjana, Procesija Za križen na otoku Hvaru, Godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastva i Čipkarstvo u Hrvatskoj (Pag, Hvar, Lepoglava).

Na sastanku Međuvladinog odbora za nematerijalnu baštinu održanom u Nairobiju, u Keniji, od 15. do 19. studenog 2010., na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva upisana su dva hrvatska dobra nematerijalne kulturne baštine: Sinjska alka - viteški turnir u Sinju i Medičarski obrt s područja sjeverne Hrvatske, dok je na UNESCO-ovu Listu ugrožene nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita upisan Glazbeni izričaj ojkanje.

Na zasjedanju Međuvladinog odbora za nematerijalnu baštinu održanom u Baliju 27. studenog 2011., prihvaćene su nominacije bećarac iz Slavonije, Baranje i Srijema te nijemo kolo Dalmatinske zagore za upis na Reprezentativnu listu nematerijalne baštine.

Klasko pjevanje uvršteno je na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva u prosincu 2012.

Na osmoj redovitoj sjednici UNESCO-ovog Međuvladinog odbora za nematerijalnu kulturnu baštinu, održanoj u glavnom gradu Azerbajdžana, Bakuu, u periodu od 2. do 7. prosinca 2013., na Reprezentativnu listu svjetske nematerijalne kulturne baštine upisana je i multinacionalna kandidatura Španjolske, Cipra, Grčke, Italije, Maroka, Portugala i Hrvatske pod nazivom: Mediteranska prehrana (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2015).

Tablica 1. Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva

	Naziv kulturnog dobra	Godina upisa na listu
	Čipkarstvo u Hrvatskoj (Pag, Hvar, Lepoglava)	2009.
	Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja	2009.

	Festa Sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika	2009.
	Godišnji proljetni ophod kraljice ili Ljelje iz Gorjana	2009.
	Godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastva	2009.
	Procesija Za križen na otoku Hvaru	2009.
	Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja	2009.
	Sinjska alka, viteški turnir u Sinju	2010.
	Medičarski obrt s područja sjeverne Hrvatske	2010.
	Bećarac, vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema	2011.
	Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore	2011.
	Klasko pjevanje	2012.
	Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa	2013.

Izvor: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2015

Uspjeh upisivanja nematerijalnih dobara Republike Hrvatske na UNESCO-ove popise primijetile su i susjedne zemlje. Neke su započele s praksom sastavljanja svojih popisa i prijave dobara za popise, pa je uspostavljena suradnja sa stručnjacima iz Ministarstva kulture i Instituta za etnologiju i folkloristiku, te ostalih stručnjaka iz drugih institucija koji su im prenijeli svoja iskustva na pripremi nominacija i razmijenili ideje o budućim projektima očuvanja nematerijalne baštine, čime je i Hrvatska pridonijela ciljevima Konvencije iz 2003. UNESCO također potiče zajedničke nominacije zemalja na čijim se prostorima nalaze slična ili ista nematerijalna kulturna dobra s ciljem zbližavanja kultura koje imaju slične tradicije radi suradnje (Hrovatin, 2014). Jedna takva zajednička suradnja, spomenuta kandidatura Španjolske, Cipra, Grčke, Italije, Maroka, Portugala i Hrvatske, rezultirala je uspješnim upisom na Reprezentativnu listu svjetske nematerijalne kulturne baštine.

2. ZVONČARI

Na području općina Matulji i Viškovo postoje sljedeće zvončarske grupe: Brežanski, Brgujski, Frlanski, Halubajski, Mučićevi, Munski, Rukavački, Zvonejski, Žejanski, te zvončari Korenskog i Vlahovog Brega. Većina navedenih pripada matuljskoj općini, dok su Halubajski zvončari iz općine Viškovo, odnosno istočnog dijela Kastavštine. Te su skupine prepoznate kao tradicionalne te se nazivaju Zvončari Kastavštine, kako su imenovane i na UNESCO-voj listi nematerijalne baštine čovječanstva.

Kastavština je povijesni naziv za jedinstveno i administrativno povijesno središte. Kastav je bio središte područja koje se prostiralo od Preluka do Učke, Lipe, Klane i Halubja, a Kastavštinu su obuhvaćale današnje općine Kastav, Matulji i Viškovo. Iako je Rapalskim ugovorom 1920. taj teritorij presjekla granica Jugoslavije i Italije na zapadni i istočni, i danas se o Kastavštini govori kao o jedinstvenom području. To ponekad zbunjuje, pa i smeta, osobe rođene nakon Drugog svjetskog rata koje žive na području općine Matulji, tj. zapadnom dijelu Kastavštine, budući da one svoj kraj ne prepoznaju kao Kastavštinu (slika 1).

Slika 1. Područje odvijanja većine zvončarskih ophoda

Izvor: Nikočević, 2014

Od novije osnovanih skupina, izvan granica Kastavštine, tu su Leprinački zvončari, nastali na području Veprinca koji pripada Gradu Opatiji. Na području grobničkih općina Čavle i Jelenje djeluju Grobnički dondolaši, u općini Bakar Kukuljanski zvončari, a u riječkom predgrađu Zamet nastali su Zametski zvončari (Nikočević, 2014).

Zvončare s dugim kontinuitetom postojanja prema njihovom izgledu i načinu kretanja Lidija Nikočević dijeli na tri tipa:

1. Zvončari s jednim velikim zvonom i zoomorfnom maskom na glavi (Halubajski zvončari),
2. Zvončari s cvjetnim oglavljima i trima zvonima (Brežanski, Brgujski, Frlanski, Mučićevi, Rukavački, Zvonejski te zvončari Korenskog i Vlahovog Brega),
3. Zvončari s oglavljima s raznobojnim papirnatim trakama i trima zvonima (Žejanski i Munski zvončari).

2.1. Vrijeme nastanka zvončara

O vremenu nastanka zvončara često se polemizira među zvončarskim grupama te se velika pozornost posvećuje tome koja je grupa starija i koja je nastala prije neke druge. „Što je neka skupina bliža davnini koju se ne pamti, doživljava se u većoj mjeri autentičnom i autohtonom“ (Nikočević, 2014, str. 183). Nasuprot tome, novije osnovane skupine pripadnici starijih grupa često gledaju s rezervom te ih ne smatraju sebi ravnima. U Kastavštini se vrlo starim zvončarima smatraju oni iz Halubja, Rukavca, Zvoneća i Žejana. Po svjedočenju jednog Rukavčana, postoje zapisi koji dokazuju da Rukavački zvončari postoje još od 1588., a jedan Zvonećan smatra prirodnim da su Rukavački i Zvonejski zvončari najstariji zbog njihovog tradicijskog načina života, okrenutog ovčarstvu i šumi. Iz tog razloga oni neke skupine koje su nastale u urbanim i poluurbanim cjelinama ne smatraju vjerodostojnima, budući da nemaju poveznice s praksom nošenja zvona (Nikočević, 2014).

Postoji i usmena predaja o podrijetlu zvončara, prema kojoj su se branitelji s prostora Kastavštine pred najezdom Turaka obukli u životinjske kože i stavili maske kako bi zastrašili neprijatelja, a zvonima stvorili efekt masovnosti, s obzirom da su brojčano bili daleko slabiji (Lozica, 1997). Druga verzija narodne predaje o podrijetlu zvončara jest da su pastiri u proljeće prilikom odlaska s ovcama u goru obukli životinjske kože, stavili maske i praporce

oko pojasa i takvi se veselili po selu, kako bi na sebe privukli pažnju vještica koje bi tada gledale njih, pa ne bi naškodile ovcama. Takvi zvončari bili su stariji ljudi i stariji mladići (Šepić-Bertin, 1997).

2.2. Zvončarska oprema

Zvončarska oprema u karakteristikama i izradi razlikuje se od grupe do grupe, kako je opisano prilikom analize svake pojedine grupe u trećem poglavlju, no osnovni elementi koje svi imaju su zvono, maska ili oglavlje, ovčja koža, balta - predmet koji svaki zvončar nosi u ruci i odjeća zvončara.

2.2.1. Zvona

Zvona predstavljaju osnovni dio zvončarske opreme. Buka, tj. stvaranje buke uporabom zvona, ima apotropejsko značenje² na čitavom euroazijskom području (Šepić-Bertin, 1997). Karakteristično za sve starije zvončarske grupe, izuzev Halubajskih, jest da svaki zvončar ima po tri zvona, u sredini jedno veće, zapremnine od oko pet do sedam litara, i dva manja zvona od tri do četiri litre sa strane. Kod Halubajaca je takva praksa napuštena prije tridesetak godina, od kada nose isključivo jedno veliko zvono, zapremnine od devet do deset litara. Takvo zvono nosi se ispod leđa i veže čvrstim konopom, što je utjecalo i na način kretanja zvončara i njihovu pokretljivost. Po jedno zvono danas nose i novoosnovane grupe, Grobnički dondolaši, Zametski i Kukuljanski zvončari.

Između dvaju svjetskih ratova zvončarima nije bilo lako nabaviti zvona, pa su ih, prema narodnoj predaji, iznajmljivali od bogatijih pojedinaca koji su ih posjedovali. Do pedesetih godina prošlog stoljeća Rukavački zvončari zvona su nosili preko ramena, na ručama, za razliku od današnje prakse kada se vežu oko pasa. Kako je mnogo ljudi iz krajeva odakle su zvončari radilo u riječkom brodogradilištu „3. maj“, prije dvadeset i više godina velik broj zvona neslužbeno je proizveden upravo tamo. Izrađivala su se i u tvornici Mikron u Matuljima, kao i kod autolimara. Danas na Kastavštini nekoliko ljudi ručno izrađuje zvona od željeznog lima, a postoje razne veličine, prilagođene uzrastu i građi zvončara (Nikočević, 2014).

---

² Odvratanje nesreće.

2.2.2. Maske i oglavlja

Možda i najuočljiviji element po kojem se zvončari prepoznaju i razlikuju su oglavlja. Maska simbolizira magičan predmet u borbi protiv zlih duhova, odnosno demona, pa je njena prvobitna uloga ritualnog, odnosno magijskog karaktera. Po obliku i likovnom izrazu dijelimo ih u nekoliko osnovnih (Šepić-Bertin, 1997):

- **Zoomorfne maske**, čija je osnovna karakteristika animalno lice sa životinjskim rogovima., koje je obloženo kožom s prorezima za usta. Uzor takvim maskama često su stilizirani likovi domaćih životinja.
- **Maske s antropomorfnim i zoomorfnim elementima** imaju obrazinu kojoj su dodani rogovi, uši i gubica, čime liku daju životinjski izraz. Kao uzor za takve maske služe likovi domaćih i divljih životinja.
- **Fitomorfne maske** karakteriziraju osnovni elementi kao što su buketi, cvjetovi od raznobojnog krep-papira te grane stabla. Takve maske vjerojatno su poslužile kao inspiracija zvončarima zapadne Kastavštine za njihovu krabujosnicu.

Halubajski zvončari nose velike zoomorfne maske, koje su do sedamdesetih godina prošlog stoljeća bile bitno manje. Dolaskom novih materijala, maska se znatno povećala i pridonijela predodžbi da se Halubajski zvončari doimaju strašnjima i autentičnijima od ostalih. Nekada su zvončari sami izrađivali svoju masku, dok se danas time bave pojedinci koji su u tome vješti. Unutrašnjost maske uglavnom se sastoji od žičanog kostura obloženog spužvom, na koji je pričvršćena ovčja koža ili neki drugi materijal te rogovi. Neke maske izgledom podsjećaju na medvjedu glavu, crveno obrubljenih očiju i razjapljenih čeljusti, kroz koje zvončar može gledati jer mu taj otvor doseže razinu očiju (slika 2).

Talijanske su vlasti između dvaju ratova zabranile maskiranje u zapadnom dijelu Kastavštine, području koje je pripojeno tadašnjoj Italiji. To se odnosilo, osim na Halubajske, i na zvončare koji su do tada također nosili masku, koju su zamijenili šeširima s cvijećem i zelenilom. Prethodno su zvončari na tom području nosili manje maske koje su prekrivale samo lice, uz koje se nosio šešir s papirnatim cvjetovima, odakle vjerojatno potječe naziv krabujosnica koji koriste zvončari u Rukavcu, Zvonećoj, Korenskom i Vlahovom Bregu. Zvončarima je bilo važno da ne budu prepoznati, pa bi u Rukavcu ponekad umjesto maske na

glavu stavili čarapu ili tkaninu od zavjese. Neki zvončari, poput onih u Mučićima, na masku bi nalijepili i životinjsku kožu, a na Zvonećoj i Veprincu izrađivali su je od kože zeca ili kunića. U to vrijeme izgled maske nije bio strogo propisan i svatko ju je izradio prema vlastitom ukusu.

Slika 2. Maske Halubajskih zvončara

Izvor: Halubajski zvončari (<http://www.halubajski-zvoncari.com/Pust%202013/100213.htm>, 10. rujna 2015.)

Danas su maske, kao i ostali dijelovi opreme, puno standardiziranije i postoje stroga pravila koje valja slijediti prilikom izrade, kako bi se naglasile razlike među grupama. Rukavački, Brežanski, Zvonejski, Mučićevi, Frlanski te zvončari Vlahovog Brega i Korenskog imaju u osnovi gotovo iste šešire koji se razlikuju po detaljima i stilovima određene grupe. Gotovo svi imaju podstavu od crvene tkanine s utaknutim šibama omotanom u zeleni papir, oko čega se pričvrsti bodljikava šparoga na koju se zakači mnoštvo raznobojnih cvjetova. Zvonejske *krabujosnice* su nagnute unazad i sprijeda imaju veliku bijelu mašnu, dok rukavačke imaju više ovalni oblik. Klobuk Brgujskih zvončara umjesto šparoge sadrži grančice jele. Žejanski i Munski zvončari nose *klabuk* oko čijeg cilindra zalijepe razglednice s motivima žena i cvijeća, a prostor između njih popune papirnatim

vrpcama. Na vrhu ogavlja su metnute velike rozete od papira koje stoje jedna nasuprot drugoj. Novoosmišljene i novonastale grupe imaju inovativna rješenja za ogavlja, poput šljemova s rogovima i ovčjom kožom Zametskih zvončara ili goveđih i ovčjih lubanji koje Grobnički dondolaši ukrase rogovima i ovčjom kožom (Nikočević, 2014).

2.2.3. Ovčja koža

Ovčja koža kod svih je zvončara okrenuta dlakavom stranom prema van. Mora prekrivati ramena i cijeli stražnji dio leđa te dopirati do koljena. Prsa ostaju nepokrivena, na njima se križa užad kojom se privezuje koža. U Žejanama i Munama postoje dva odvojena dijela kože, najprije se stavlja koža koja dopire do pasa, a potom oko pasa i bokova drugi dio kože. Prije stotinjak godina, dok je u cijeloj Kastavštini bilo ovaca, kože su se lako nabavljale. Kasnije je to počelo predstavljati problem pa su se kože počele nabavljati drugdje, prvenstveno na otoku Cresu, a u novije vrijeme i u Sloveniji i Bosni. Nekada su bile grublje i često sastavljene od više komada, dok su danas sve reprezentativnije i tendencija je imati svijetle, pahuljaste kože. Kako nabavka kože predstavlja značajnu investiciju, koža se posuđuje među znancima i rođacima, čak i iz konkurentskih zvončarskih skupina (Nikočević, 2014).

2.2.4. Balta

Balta ili kijača, mačuka, bačuka, batac, kako se još naziva, predmet je od drva ili nekog drugog materijala koji u ruci nosi većina zvončara. Po pričanju starih zvončara na rukavačkom dijelu, stare balte izgledale su kao kugla na dršku ili glava vražića na dršku, a bile su od drva. Balte u obliku sjekire manje su se upotrebljavale, ponajprije zato da si zvončari nehотиčno ne bi nanijeli ozljedu u žaru plesa prilikom ophoda (Šepić-Bertin, 1997). Ponekad se radi i o rogu jelena ili vola, kakvom zanimljivom korijenu ili ručno izrađenom predmetu u obliku životinjske glave, a mogu se vidjeti i balte s pričvršćenim krznom. Najvjerojatnije je balta simbol oružja kojim se borac u prošlosti borio. Danas balti ima svih mogućih vrsta i oblika, ovisno o mašti i kreativnosti onog tko ih izrađuje, tako da je to jedini dio zvončarske opreme koji se bitno razlikuje od pojedinca do pojedinca (Nikočević, 2014).

2.2.5. *Odjeća zvončara*

Većina zvončara danas nosi mornarsku majicu i bijele hlače, no prema pričama starijih zvončara u zapadnoj Kastavštini, tu su praksu uveli mladići poslije služenja vojnog roka u mornarici. Oni tvrde da su do tada u upotrebi prevladavale košulje, karirane, raznobojne, pa čak i bijele. Međutim, mornarske su majice vjerojatno i ranije bile u uporabi, budući da na starijim fotografijama ima zvončara u kratkim majicama s vodoravnim crno-bijelim ili plavo-bijelim prugama. Unutar pojedine grupe bilo je odjevenih i u jednu i drugu varijantu, a sve do pedesetih godina prošlog stoljeća svatko je zapravo oblačio što je imao. Hlače su bile izrađene od plavog platna od kojeg se izrađuju radnička odijela, a bilo je hlača izrađenih od vune. Isključivo u posljednja dva dana Pusta (pusni ponedjeljak i Pust), Rukavački zvončari nose hlače napravljene od ostataka jutenih vreća sa zašivenim raznobojnim krpicama i resicama. Na nogama su nosili vunene čarape, a nakon što su se prestali nositi opanci, obuvali su različite cipele ili čizme, uključivši i one gumene.

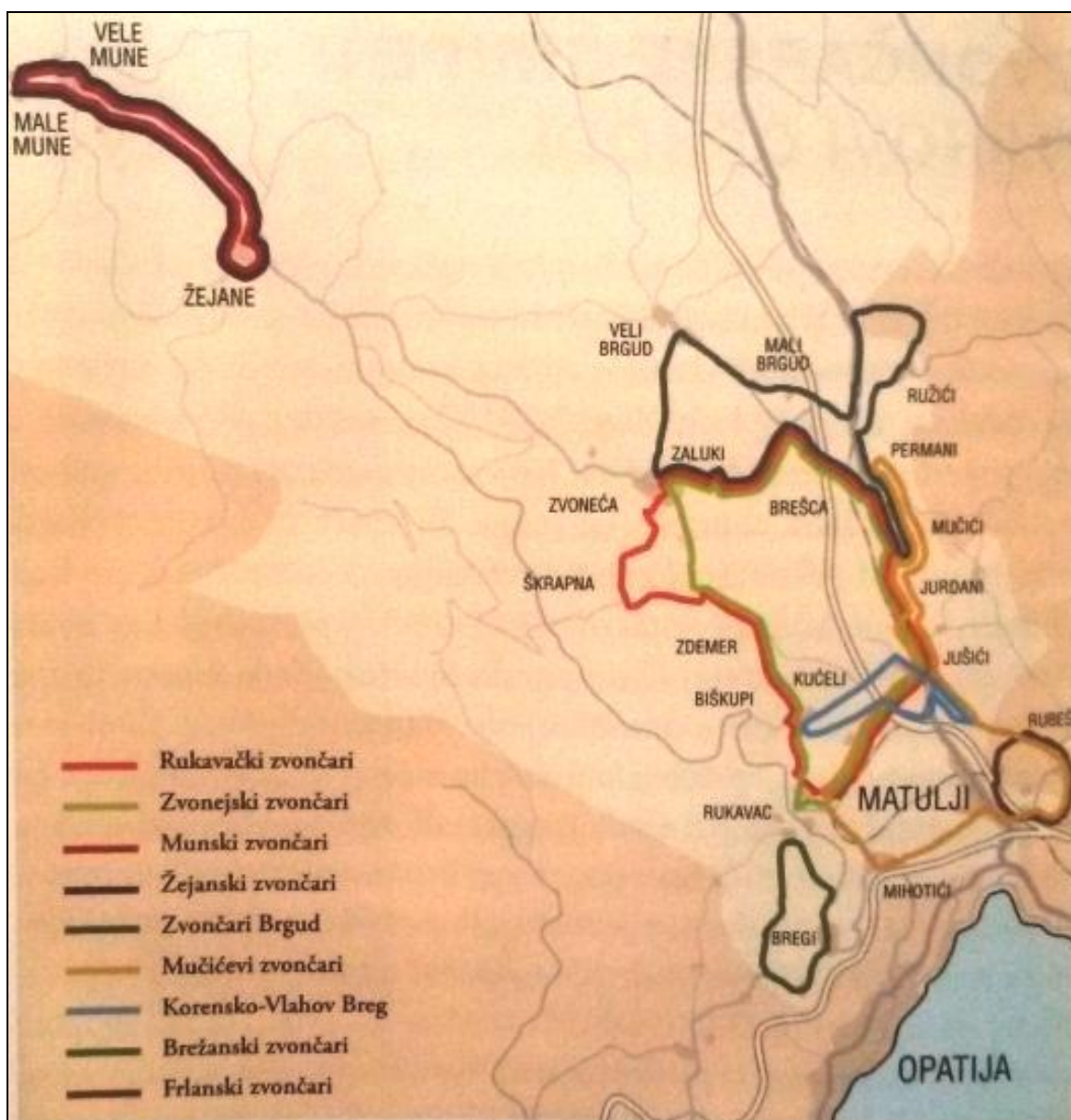
Od sedamdesetih godina se postupno počinje standardizirati odjeća i obuća pojedinih skupina zvončara te su danas u pravilu svi jednako odjeveni. Tako svi Brgujski, Brežanski, zvončari Vlahovog Brega, Korenskog, Frlanije i Grobnički dondolaši nose karirane košulje, dok ostali imaju mornarske majice. Oko vrata zvončari nose veliki *facol*, odnosno maramu kašmirskog uzorka, najčešće crvene boje (Nikočević, 2014).

3. ZVONČARSKE GRUPE I NJIHOVI OPHODI

Zvončarski ophodi započinju nakon Sv. Antona 17. siječnja, te se odvijaju u idućim nedjeljama. Na ophod se kreće u ranim jutarnjim satima iz vlastitog mjesta te se potom obilaze susjedna. U jednom danu zvončari prijeđu put od nekoliko, pa i do petnaestak kilometara, a povratak je obično u popodnevnim ili večernjim satima.

Zvončarske skupine grupirane su po tipu njihovog izgleda i ophoda, a donekle i po geografskoj lociranosti. Na slici 3. prikazane su ucrtane rute u zapadnoj Kastavštini, gdje zvončarske skupine vrše svoje ophode.

Slika 3. Rute ophoda zvončara u općini Matulji

Izvor: Nikočević, 2014

3.1. Rukavački, Zvonejski i Brežanski zvončari

Zbog svoje starosti i tradicije Rukavački zvončari vrlo su cijenjena i respektirana grupa u matuljskoj općini, odnosno zapadnoj Kastavštini. Za razliku od većine ostalih zvončara, Rukavački zvončari imaju dva tipa ophoda. Prvi je višekilometarski koji uključuje niz sela u blizini, dok drugi ophod traje dva dana, na pusni ponedjeljak i Pust, i obuhvaća kućanstva unutar samog Rukavca.

Za vrijeme ovog prvog ophoda podrazumijeva se znatno kontroliranje, gotovo svečano držanje i disciplina, a odjeća za tu priliku sastoji se od mornarske majice i bijelih hlača (slika 4). Dvadeset do trideset zvončara kreće ujutro u prvu ili drugu nedjelju pokladnog razdoblja prema sjeveroistočnoj strani Rukavca. Redom obilazeći zaseoke i sela, zadržavaju se u središtu mjesta, no pritom ne ulaze u kuće. Ne smiju si dopustiti dugotrajna zadržavanja, budući da u danu moraju prijeći puno kilometara. Najprije prolaze kroz zaselak Biškupi, zatim Kućeli, iz kojega put kroz šumu vodi na sjever prema selu Zvoneća, koje je zapravo i cilj ophoda. Zbog toga Rukavčani kažu „poć na Zvoneću“ ili „poć zgoru“. Prije Zvoneća, prolaze kroz Zdemer, Krivu te najvišu točku rute, Škrapnu. U Zvonećoj se najduže zadržavaju, a potom se spuštaju prema Zalukima i Breščima. Nakon što stupe na staru cestu koja vodi prema Trstu, obilaze redom mjesta Mučići, Jurdani i Jušići, koja također imaju svoje zvončare okupljene u grupu Mučićevih zvončara i, u novije vrijeme, u grupu zvončara Vlahovog Brega i Korenskog. Nakon Jušića vraćaju se u Rukavac, gdje je i kraj ophoda.

Povorku zvončara predvodi *majist*, odnosno osoba koja nosi stablo bambusa, trstike, okićeno papirnatim cvijećem. On označava i najavljuje skupinu zvončara te raščičava od ljudi mjesto gdje će zvončari ostvariti vrhunac svog dolaska u naselje - zvončarsko kolo. U povorci se iza *majista* nalaze svirači harmonike i bubnja, a često i trube, klarineta i trombona. U skupini ispred i sa strane su i vođe grupe, *kapoti*, s crvenim karanfilom na prsima, a na začelju i oni koji na štapu preko ramena nose *barilicu*, odnosno bačvicu s vinom. Te uloge rezervirane su uglavnom za nekadašnje zvončare koji zbog godina ili zdravstvenih ograničenja više ne nose zvona.

Slika 4. Rukavački zvončari

Izvor: Ministarstvo kulture RH (<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5232>, 10. rujna 2015.)

Povorka zvončara sastoji se od parova, osim prvih i posljednjih, najuočljivijih u redu, koji su uglavnom u trojkama. Prilikom ulaska u mjesto ili kad god imaju gledatelje, zvončari se kreću posebnim širokim korakom njišući bokovima. Sudaraju se bočno, a između svakog sudara udaljavaju se i približavaju nekoliko koraka u približno pravilnim intervalima, što zahtijeva priličnu koordiniranost zvončarskog para. Koračajući na taj način, stižu do središta ili dijela naselja kako bi napravili kolo, a tom prilikom se procjenjuje njihova vještina i izdržljivost. Krećući se zvončarskim korakom i sudarajući se, ulaze jedan po jedan u spiralno kolo koje postupno sve više zbijaju. Kada se nađu na okupu, okrenu se licem prema van, te i dalje zvone i guraju se. Osobito su pokretni vanjski zvončari, dok su oni u središtu više statični. Balte podignu u zrak, a potom se odvoje i još neko vrijeme zvone, stalno se sudarajući. Svirači ponovno zasviraju, nakon što su bili utihnuli za vrijeme zvončarskog kola. Sve to traje desetak minuta, nakon čega im prilaze ljudi koji su ih promatrali te ih nude vinom. Takvu vrstu povorke i kola ne prakticiraju samo Rukavački zvončari, već i Zvonejski,

Brežanski, Mučićevi, Frlanski, Leprinački, te zvončari Vlahovog Brega i Korenskog Nikočević, 2014).

Drugi tip ophoda Rukavačkih zvončara, koji se odvija na pusni ponedjeljak i Pust, podrazumijeva drugačiju odjeću, ponašanje i aktivnost. Obično ih ima manje, a umjesto mornarskih majica i bijelih hlača nose karirane košulje i hlače od jute s raznobojnim trakicama. U vlastitom selu su i manje uozbiljeni i usredotočeni, ne prate ih kritične oči konkurentskih grupa zvončara koji ih uspoređuju s ophodima proteklih godina i drugim zvončarskim grupama. Tada zvona nose i mladići koji će tek sljedeće godine prvi put ići na veliki ophod, kao i oni stariji zvončari kojima je ophod na Zvoneću postao prenaporan. Pred skupinom kuća naprave kolo, a potom pojedini zvončari oko kuće potraže odbačene komade drva i drugi otpad koji stave na kup i sve skupa zapale. Kada ugase vatru, dok se još sve dimi, nađu nekog od ukućana ili vanjskih promatrača, uhvate ga ispod ruku i odlučno nadnesu nad ognjište u koje mora puhati. Poneki zvončari imaju i čarapu napunjenu pepelom kojom lupkaju okupljene ispod pasa. Prije Drugog svjetskog rata Rukavački zvončari su u te dane koji prethode Pepelnici bili puno agresivniji nego danas, pa čak i barbarski nastrojeni. Običavali su ubiti mačku i dijelovima njezina tijela plašiti djecu i žene, osobito djevojke, koje bi nerijetko i namazali mačjom krvlju. Promatrači su uživali u takvim scenama, a djevojke se nisu ljutile zbog takva postupanja, jer je to sve bio dio običaja (Nikočević, 1985).

Rukavac i Zvoneća usko su povezani. Zvoneća je nastala naseljavanjem Rukavčana, koji su tamo imali svoja pasišta za ovce. Stanovnici obaju sela međusobno su se ženili pa većina ima rođake u Zvonećoj, odnosno Rukavcu. Njihovi zvončarski ophodi gotovo su identični, samo što se odvijaju u suprotnom smjeru. Tjedan ili dva nakon što su ih posjetili Rukavčani, Zvonejski zvončari kroz zaseok Sušnji kreću prema Rukavcu preko Zdemera, Kućela i Biškupa. Iz Rukavca idu prema Jušićima, Jurdanima, Mučićima, te se preko Brešca i Zaluka usponom vraćaju u svoje selo. Zvonejski zvončari odjeveni su u mornarske majice i bijele hlače. Danas izgledaju isto kao i Rukavački zvončari u svojem ophodu prema Zvonećoj, a i ponašanje im je slično. Na sam dan Pusta i oni imaju ophod po svom selu kada obilaze Zaluke, Perku, Gašpare, Škrapnu, Krivu, Zdemer i Sušnje, nakon čega se vraćaju na Zvoneću. Kao i u Rukavcu, zvona nose oni mladići koji se sljedeće godine spremaju u ophod i oni koji više ne mogu ili ne žele ići na veliki ophod prema Rukavcu. Ni oni na taj dan ne nose mornarske majice i bijele hlače, već zvona nose u kariranim košuljama i običnim hlačama, pa i trapericama.

Brežanski zvončari nastali su nakon odvajanja od rukavačke grupe pedesetih godina prošlog stoljeća, kada se radilo o lokalnom ophodu po selima unutar rukavačke župe. Na pusni ponedjeljak oni danas imaju svoj ophod po vlastitom mjestu i njegovim zaseocima, dok se i dalje mogu pridružiti Rukavačkim zvončarima u ophodu na Zvoneću. Iz Brega kreću u zaseok Mamići, pa u Kožule, Švagjince, Staniće, Kalić, Matezine, Kranjce, Brnčiče, Gornje Frličice, Barižele, Anjele, Frličice, Brezu i Poščiče. Kao i Rukavčani, na taj dan imaju karirane košulje u kombinaciji s bijelim hlačama. Prije no što su se odvojili od rukavačke grupe zvončara, u njoj je znao biti veći broj Brežanskih zvončara, uključujući one iz Mihotića i Matulja, pa su ti zvončari u nekim godinama bili zajedno čak i brojniji od samih Rukavčana.

Nakon odvajanja Brežani su i dalje nastavili s tradicionalnim ritualima i praksama kao što su nošenje pepela u čarapi, prikupljanje otpada i puhanje u vatru, no te su prakse postupno počele odumirati. Djelomice je to posljedica prestanka nošenja zvona starije generacije koja je išla u ophode s Rukavčanima, a dijelom i zbog toga što se Bregi kao mjesto posljednjih dvadesetak godina značajno urbaniziralo. Tako jedan stari zvončar navodi kako se ne može više na svakom koraku paliti vatra niti naći otpad potreban za njezinu potpalu. Danas zvončari iz Bregi postaju sve cjenjeniji od svoje bliže okolice, iako se ponekad požale da ih se ne uočava dovoljno kao zasebnu grupu. Njihovi običaji su sve masovniji, a stvaraju i nove rute odnosno nove ophode (Nikočević, 2014).

3.2. Mučićevi zvončari, zvončari Vlahovog Brega i Korenskog, Frlanski zvončari

Mučićevi zvončari na svoj ophod idu na pusnu nedjelju pa ih tako prati i povećani broj maskara koje imaju sekundarnu ulogu. Prije Drugog svjetskog rata ophod Mučićevih zvončara nalikovao je rukavačkom i zvonejskom, no danas je njihova ruta najdulja i najzahtjevnija. Kreću iz Mučića u Jurdane i Jurdaniće, a potom idu za Rukavac i Mihotiće. Nakon što stignu u Matulje kreću u Rubeše, a preko Spinčića, Vlahovog Brega i Jušića vraćaju se kući. Sveukupno je ruta duga osamnaest kilometara. Sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća u ophodu je znalo biti čak i do 54 zvončara uz 150 maskara, no u međuvremenu su od velike Mučićeve grupe nastale tri zvončarske skupine, budući da su se izdvojili zvončari iz Korenskog i Vlahovog Brega i oni iz Frlanije. Od 1984. idu i na ophod do Brguda, na jednu od slobodnih nedjelja nakon zvonejskog ophoda, a prije brgujskog. Prilikom oba ophoda Mučićevi zvončari odjeveni su u bijele hlače i mornarske majice kao što je vidljivo na slici 5. (Nikočević, 2014).

Slika 5. Mučičeви zvončari

Izvor: Mučičeви zvončari i maškare (<http://www.mucicevizvoncari.hr/galerija.htm>, 10. rujna 2015.)

U svojem sastavu imaju i male zvončare (podmladak), koji su također opremljeni i odjeveni kao i veliki, samo što je oprema prilagođena njihovom uzrastu. Oni su na čelu povorke, odmah iza *maja* (okićenog drva), na razmaku od 10-20 metara iza njih ide glazba, a odmah iza nje zvončari (Šepić-Bertin, 1995).

Zvončari Vlahovog Brega i Korenskog nastali su 1981., a iako su izašli iz grupe Mučičevih zvončara, imaju pravo nositi zvona i za vrijeme njihova ophoda. To su mjesta udaljena svega nekoliko kilometara jedna od drugih, a ophodi se odvijaju naizmjenično, jednu godinu zvončari Vlahovog brega idu u Korensko, a sljedeće godine Korenščani posjećuju Vlahov Breg. U lokalnom kontekstu svaka grupa funkcionira zasebno, ali se na zvončarskim smotrama i gostovanjima izvan matičnog kraja zajednički prezentiraju. Postojanje jedne skupine podrazumijeva postojanje druge, a namjeravaju osnovati i zajedničku udruhu. Obje grupe odjevene su u karirane košulje i bijele hlače. Ruta im obuhvaća Frlanove, Žnjidare,

Biškupe, Ivaniće, Korensko, Jurđaniće, gostionicu Julica, Jušiće - Stari grad, te Vlahov Breg i Korensko.

Frlanski zvončari također su imali pravo nositi zvona s mučićeovom grupom, a na istom području postojali su svojedobno Matujski zvončari. Nazivaju se po lokalitetu Frlanija, koji se nalazi nedaleko od središta Matulja. Grupa je osnovana 2002., a neki od osnivača nosili su zvona s nekadašnjim Rubeškim zvončarima, koji su se kao skupina ugasili. Za razliku od ostalih skupina, oni na ophod ne idu nedjeljom, već prvu subotu u veljači. Trude se biti drugačiji i inovativni pa se njihovi zvončari moraju smijati cijeli dan dok su ostale skupine, pogotovo prilikom kola, usredotočene i ozbiljne, jer žele u prisutnima stvoriti dojam strahopoštovanja. Njihova ruta obuhvaća Frlaniju, Matulje, Dolčić i Rubeše, a još jedna posebnost je da prilikom prolaska kroz određeno mjesto, članovi koji su iz tog mjesta stanu u prvi red. Ni u kojoj drugoj grupi u zapadnoj Kastavštini zvončari prilikom ophoda ne mijenjaju pozicije unutar povorke (Nikočević, 2014).

3.3. Brgujski zvončari

Za razliku od dosad navedenih skupina zvončara, Brgujski zvončari imaju drugačiji način hoda i kretanja. Njihov hod nije ljuljajući i teturajući, već snažno skaču. Kreću se s doskokom na jednoj pa na drugoj nozi, a u uzlaznom dijelu skoka često se sudaraju ramenima s drugim zvončarom u paru. Kada rade zvončarsko kolo, poskakuju u krugu i guraju se pomoću balte koju drže objeručke. Na kraju se ne zbijaju na kup poput ostalih grupa. Okupljaju se u nedjelju nakon Zvonejskih zvončara, a to je često *lontošnja nedilja* (pretposljednja pokladna nedjelja). Veli Brgud im je polazišna i završna točka, a na ophodu običu sela Zaluki, Brešca, potom mjesta Mučići, Ružići, Poljane, Permani i, prije povratka, Mali Brgud. Oni svoje ogavlje nazivaju *klobuk*, koji osim cvjetova od krep-papira ima umetnute i grančice jele (slika 6). Odjeveni su u bijele hlače i karirane košulje, a s njima u grupi idu i maškare na začelju kolone (Nikočević, 2014).

Slika 6. Oglavlja (*krabujosnice*) Brgujskih zvončara

Izvor: Šepić-Bertin, 1997

Još jedan primjer koji govori u prilog tezi da zvončari svoje podrijetlo vuku još od provale Turaka nalazimo u narodnoj predaji: „kad su Brgujci čuli da su Turci došli do grobnika, na štapove od kojih 4 m dužine nataknuhli su *nespodobu* (osušene glave od krave, ovce, koze, itd.), obukli se u ovčje kože, oko pojasa objesili praporce i takvi krenuli u pomoć Halubajcima u borbi protiv Turaka. Kad su Turci vidjeli te nakaze s *nespodobama* nataknutim na štapove, navodno su od straha pobjegli i skrenuli u pravcu Ljubljane“ (Šepić-Bertin, 1997, str. 71).

3.4. Leprinački zvončari

Današnji Leprinački zvončari iz Veprinca³ okupili su se 2004. kao grupa entuzijasta, iako je na tom području dokumentirano i postojanje starih zvončara, koji su bili zabranjeni 1912. kada je, navodno, stradao jedan dimnjačar. Novoosnovana grupa nije imala nikakve informacije o njima, niti bila svjesna njihova postojanja, a i lokalna zajednica prepoznala ih je

---

³ U lokalnom govoru Veprinac se naziva Leprinac.

kao novu pojavu, a ne kao oživljavanje zamrlog običaja. Prilikom zvončarskog kola trude se oponašati Rukavčane, a svjesni su da nisu svi jednako vješti, pa im nije imperativ biti u strogom redu kao ostalim zvončarskim skupinama. Na svoju rutu kreću na pusni petak i pritom obilaze Tumpiče, Mandriju i Stari grad u Veprincu. Odjeveni su u traperice i karirane košulje (slika 7). *Krabujosnicu* su osmislili tako da se razlikuje od drugih skupina, a glavni materijal je biljka leprina po kojoj je njihov kraj dobio ime i koja simbolizira brijeg od mora do vrha. Crveni cvijet na vrhu predstavlja crkvu Svetog Marka, plavi obod na dnu predstavlja more, a bijeli cvjetovi između predstavljaju kuće Veprinca (Nikočević, 2014).

Slika 7. Leprinački zvončari

Izvor: Nikočević, 2014

3.5. Žejanski i Munski zvončari

Stanovnici Žejana na Ćićariji potječu od vlaških pastira za koje se smatra da su se tamo naselili tijekom XIV. stoljeća. Mali broj ljudi tamo još uvijek govori arhaičnim istrorumunjskim govorom. Zvončari Žejana i Muna vrlo su slični jedni drugima, a u mnogočemu se razlikuju od ostalih zvončara Kastavštine. Obučeni su u mornarske majice i bijele hlače čije nogavice prelaze preko visokih crnih cipela. Oko pasa nose *šubu*, tj. pojas od

ovčjeg runa širine 30-40 cm, na koji su konopcem privezana tri zvona koja objese preko ramena. Na leđima nose još jedan komad janjeće kože vezan preko ramena. Oko vrata ne nose rubac, već na prsima lijevo i desno imaju pričvršćena dva rupčića za brisanje znoja. Na glavi imaju šešire (*klabuke*) koji su najčešće izrađeni od kartona. S vanjske strane Žejanci na sve četiri strane pričvrste po jednu razglednicu s motivom djevojke ili cvijeća, dok je ostali prostor ispunjen cvjetovima od papira i raznobojnim mašnjama. Munci su nekada imali po tri razglednice dok danas imaju samo cvjetove od krep-papira, a na prednju stranu *klabuka* stave tri veća cvijeta. Straga i s bočnih strana spuštaju se raznobojne trake širine 2 cm kod Žejanaca i 3 cm kod Munaca, gotovo do poda (slike 8 i 9). Na vrhu žejanskog šešira nalaze se rozete, a na munskom lepeze, promjera 25-35 cm. Mišljenje je Munskih zvončara da na njihovom oglavlju prevladava crvena boja, za razliku od žejanskog gdje je više zastupljena žuta. Međutim, Žejanski zvončari to demantiraju tvrdeći da kod njih jednostavno prevladava ona boja od koje uspiju nabaviti više papira (Šepić-Bertin, 1997).

Slika 8. Žejanski zvončari

Izvor: Novi list (<http://www.novolist.hr/Multimedija/Foto/Smotra-zvoncara-Foto-Sergej-DRECHSLER/%28offset%29/484>, 10. rujna 2015.)

Slika 9. Oglavlje Mnskog zvončara

Izvor: Šepić-Bertin, 1997.

Nekada je u ophodima tih zvončara bilo znatno manje nego danas, svega dva do četiri. Odlascima na gostovanja u druga mjesta i porastom opće popularnosti, broj zvončara se znatno povećao, iako prilikom ophoda po Žejanama i Munama taj broj često nije mnogo veći. Ophod po selima duži je i naporniji, dok na manje zahtjevne smotre i karnevalske povorke odlučuje ići veći broj zvončara. U ophod kreću na dan Pusta i to tako da najprije obilaze susjedno selo. Žejanci idu u Male i Vele Mune, a Munci u Žejane, a potom obilaze okućnice vlastitog sela. Po povratku u svoje selo, žejanska grupa trčeći obiđe svoje selo, da bi svima pokazala dobivene darove. Pred kućama poskakuju, nastojeći zvoniti usklađeno sa svojim parom. Po takvoj su koordiniranoj zvonjavi poznate žejanska i munska skupina, premda se

ona gubi ukoliko ima više od četiri zvončara. Nakon nekoliko minuta zvonjenja oblikuju kolo, a ponekad, na zamolbu ukućana, ulaze u kuću i tamo zvone. Kod njih je posebno naglašena uloga vođe, *kapota*, koji zviždaljkom određuje tempo cijelog ophoda (Nikočević, 2014).

3.6. Halubajski zvončari

Halubajski zvončari iz istočne Kastavštine mnogima koji nisu s prostora Kvarnera ili su manje upoznati sa zvončarskom tradicijom, prva su asocijacija na zvončare. Prepoznatljivi su zbog svojih velikih, dojmljivih, atraktivnih maski, kao i zbog ogromnih zvona. Također, oni su najeksponiranija i najbrojnija zvončarska skupina, pa je tako 2011. među njima bilo tri stotine odraslih zvončara i oko stotinu i dvadesetoro djece. Dok ih je šezdesetih godina znalo biti samo desetak, danas, zbog sve više gostovanja u drugim mjestima na koja su pozvani, imaju više podgrupa koje odlaze na različita odredišta ako se termini poziva odvijaju u isto vrijeme. Prije Drugog svjetskog rata njihovi ophodi bili su slični onima zvončara u zapadnoj Kastavštini. Posljednjih dana Pusta nosili su pepeo u čarapi i pepelili prisutne, posebice žene, što se uobičajilo šezdesetih godina prošlog stoljeća (Nikočević, 2014).

Oprema im se postupno povećavala tijekom godina. Maske životinjskih oblića su postajale sve robusnije i danas su puno veće nego prije. Već kasnih sedamdesetih godina neke su maske umjesto očiju imale baterijske svjetiljke u boji (Lozica, 1997). Nekad su nosili 5-6 manjih kravljih zvona, potom tri, od kojih dva manja i jedno veće, i konačno, jedno veliko zvono. Obučeni su u bijele hlače i mornarske majice kratkih rukava s crno-bijelim ili crno-plavim prugama. Na vanjskoj strani nogavica, od pojasa do donjeg ruba, prišivena im je crvena vrpca širine 2 cm. Na nogama nose bijele vunene čarape koje idu preko nogavica hlača iznad crnih visokih cipela. Oko vrata nose svileni rubac sa cvjetnim motivom, najčešće crvene boje (Šepić-Bertin, 1997).

Slika 10. Halubajski zvončari

Izvor: Halubajski zvončari (<http://www.halubajski-zvoncari.com/Galerije/2015/Pust%202015/index.html>, 10. rujna 2015.)

Zvončare na ophodu prate i neki tradicionalni pokladni likovi, poput medvjeda sa čuvarom, vraga, doktora, bolničara, policajca, itd. U selo zvončari ulaze u koloni jedan po jedan podignutih ruku, postupno formiraju spiralu, nakon čega se zgusnu i još neko vrijeme komešaju u kolu. Potom utihnu i skidaju maske. Na svoje tradicionalne ophode kreću sva tri posljednja pokladna dana, uvijek iz sela Marčelji. Na pusnu nedjelju odlaze u Gariće, Kliće, Globiće, Zorziće, Krasu, Lučiće, Saršone, Biškupe, Mladenice, Trtne, Juraše, Blažice, Petrcce, Tibljaše, Škurinje i potom u Rijeku na Riječki karneval. Na pusni ponedjeljak obilaze Kose, Jardase, Brnčice, Rudno, Krajevac, Jelušice, Jelovičane, Turke, Banov Križ, Žegote, Kastav, Jurčice, Šporovu Jamu, Bane, Kudeje, Ference, Donje Sroke, Dovičice, Brnase, Širolo i Viškovo (Sv. Matej). Na sam dan Pusta idu u Mavre, Mavrovičino, Gornje Sroke, Vajane, Vozišće, Viškovo (Sv. Matej), Mariniće, Štefane, Pletence, Pehlin, Hoste, Drnjeviće, Pužice, Trampov Breg, Bezjake, Milohne, Donje Juge, Gornje Juge, Furićevo i Viškovo (Sv. Matej) - centar.

Jedna od razlika u odnosu na ostale zvončarske skupine (osim Grobničkih dondolaša) je u tome da Halubajski zvončari okupljaju muškarce iz cijelog područja općine Viškovo, a manjim dijelom i općine Kastav. U ostalim skupinama uglavnom se radi o muškarcima iz jednog sela ili manje skupine naselja, dok Halubajci imaju članove i iz šireg područja nego što je samo Halubje (Nikočević, 2014).

3.7. Zametski zvončari

U Zametu, sjeverozapadnom riječkom predgrađu, nije postojala tradicija nošenja zvona, međutim, bilo je s njom doticaja, budući da ophod Halubajskih zvončara dotiče njihova granična područja. U Zametu je i prije pojave zvončara postojala duga tradicija maskiranja, pa su oni i danas usko vezani uz maškare i na ophode idu zajedno. Zvončari u današnjem obliku postoje od 1971., a tradicija maskiranja, po nekim izvorima, od početka XX. stoljeća (*Zametske maškare i zvončari*, 2015).

Do kreiranja Zametskih zvončara došlo je tako što je jedan Zamećan za vrijeme puskog razdoblja 1968. pronašao ostavljenu opremu Halubajskog zvončara, te u njoj obilazio Zamet zajedno s maškarama. Par godina kasnije njegovih par vršnjaka je kreiralo oglavlje od razbijenih šljemova iz brodogradilišta „Treći maj“. Tamo su pronašli i krzna kojima su se mazale saonice za porinuće brodova. Blizina mora ih je asocijala na Vikinge, pa su u klaonici na Preluci nabavili kravlje rogove i kožu i sve skupa dodali na šljem. U odjeći se ne razlikuju od Halubajaca, a također imaju i samo jedno zvono. Kreiran je i specifičan hod pri kojemu se zvončari kreću dijagonalno se križajući. Imaju i alternativan način formiranja kola, prilagođen uskim urbanim sredinama, pri čemu oblikuju dvored zvončara koji, leđima okrenuti, zvonima udara jedan drugoga (Slika 11). Imaju ustaljenu rutu, kojom su i prije išle maškare, putem koje posjećuju najprometnije dijelove Zameta, neke gostionice i kafiće, a u novije vrijeme i dječji vrtić i školu (Nikočević, 2014).

Slika 11. Zametski zvončari

Izvor: Zametske maškare i zvončari

(http://www.zmiz.hr/userfiles/image/Pusni%20pundejak/IMG_P0167.JPG, 10. rujna 2015.)

3.8. Grobnički dondolaši

O pokladnim tradicijama zvončara na Grobnišćini nema pisanih izvora, a malobrojna sjećanja pojedinaca često se međusobno razlikuju. Unatoč tome, vođe Grobničkih dondolaša ističu da oni nisu nova, već obnovljena grupa. Njihov današnji izgled, kretanje i ophodi do u detalje su kreirani 2000., kada datira i njihovo prvo *obhajanje*.

Odjeveni su u crne hlače i crveno-crne karirane košulje, a oko vrata imaju crne marama. U rukama im je *žunta*, jedini dio opreme koji je prepušten mašti i individualnoj zamisli pojedinca. Na glavama imaju kacige s ovčjom ili goveđom lubanjom, presvučene

ovčjom kožom, a lica su im zacrnjena (slika 12). Ogrnuti su ovčjom kožom na koju zakače jedno veliko zvono, a na prsima imaju pričvršćena dva mala zvonca. Po zvonu su se prozvali dondolašima⁴, a ta riječ među tamošnjim stanovnicima označavala je nekadašnje pastire. U povorci se kreću u parovima, a kolo zatvaraju krećući se u dvostrukom prstenu ulijevo. Potom se okupe na kup i okrenu prema van, a u središtu ostaje vidljiva visoko uzdignuta zastava Grobničkih dondolaša.

Slika 12. Grobnički dondolaši

Izvor: Grobnički dondolaši (<http://www.grobnicki-dondolasi.hr/index.php/slike-snimke/slike/slike-2015>, 10. rujna 2015.)

Okupljaju muškarce s čitavog područja u kojem se nalaze dvije općine, Čavle i Jelenje. Na ophode u vlastitom kraju idu prvu subotu i nedjelju nakon Sveta tri kralja, najprije po općini Čavle (Dom Čavja, Bajčevo Selo, Rakovo Selo, Kosorci, Hrastenica, Halovac, Vrh Čavje, Cernik, Mavrinci, Cipica, Podvrh, Žeželovo Selo, Žubrovo Selo, Lišćevecica, Krenovac, Dom Čavja), a drugi dan po općini Jelenje (Podkilavac, Dražice, Jurčevo, Kalina, Podhum, Soboli, Zastenice, Grad Grobnik, Kačani, Lukeži, Jelenje). Važne su im i manifestacije na

⁴ U lokalnom govoru *dondolo* znači zvono.

koje ih pozivaju skupine sa zvonima iz susjedstva, a velik značaj za njih imaju i gostovanja diljem Europe. Grobnički dondolaši rezultat su do u detalje osmišljene kreacije nekoliko ljudi koji su godinama gledali druge zvončarske skupine i preuzimali neke elemente njihovih nastupa i izgleda za koje su pretpostavljali da će djelovati pozitivno i proizvesti snažan dojam (Nikočević, 2014).

3.9. Kukuljanski zvončari

Kukuljanski zvončari temelje svoju pokladnu praksu na nekadašnjim tradicijama, premda su zvončari bili pojedinci, te se nije radilo o većoj grupi. Današnji zvončari, ponovno osnovani 2007., na sebi imaju zaogrnutu velike ovčje kože, jedno veliko zvono, bež hlače i crvenkaste karirane košulje (slika 13). Oglavlja su im u obliku stožastog tuljca, presvučena krznom i u njih su utaknuti rogovi. S vrha *patente*, kako nazivaju ogavlje, spuštaju se trake od tekstila. Poput Grobničkih dondolaša, mnogima su ocrnjena lica.

Slika 13. Kukuljanski zvončari

Izvor: Nikočević, 2014

U središtima mjesta koja obilaze, rade kola i zbijaju se u kup. U grupu primaju sve muškarce iz svih mjesta s područja općine Bakar, pa su s njima i članovi iz Škrljeva, Hreljina i Cernika. Imaju nekoliko pojavljivanja tijekom pusnog razdoblja, pri čemu ne pridaju veću važnost onima iz vlastite sredine od onih u gostima. Za vrijeme poklada 2010., redom su se pojavljivali na rutama Kukuljanovo - Ponikve - Plosna, Krasica - Praputnjak, zatim Škrljevo, pa Zlobin - Plase - Hreljin, potom Bakar, nakon toga na manifestaciji Grobinščina zvoni, na Halubajskom karnevalu u Viškovu te na Pustu po Kukuljanovu (Nikočević, 2014).

4. ZVONČARI KAO DIO KULTURNOG I DRUŠTVENOG IDENTITETA ZAJEDNICE

Identiteti lokalnih zajednica i zvončarskih skupina koje ih predstavljaju međusobno se isprepliću i ovise jedan o drugome. Pustom običajima naglašava se pripadnost zajednici i osnažuje odnos prema ljudima i prostoru, neovisno radi li se o zvončarima ili njihovim domaćinima. Iskustvo sudjelovanja u tom razdoblju pridonosi kvaliteti odnosa unutar zajednice, a na individualnom i grupnom planu potvrđuje se pripadnost vlastitom kraju, čiji se značaj tada snažnije osjeća i doživljava. Kako je to vrijeme okretanja prema unutra, obraćanja lokalnom i zavičajnom, vanjski posjetitelji i turisti često su više smetnja nego poželjni sudionici.

4.1. Konzumacija hrane i pića

Stolovi s hranom i pićem ispred kuća i okućnica obvezatan su dio dočeka zvončara. Prihvatanjem gostoprimitstva i druženjem s domaćinima, potvrđuje se solidarnost i pripadnost lokalnoj zajednici. U pustom razdoblju, u ponudi tradicionalnih jela nude se ona koja su nekada jela samo u svečanim i rijetkim situacijama. Na svojim višekilometarskim ophodima, zvončari najčešće na jednom mjestu imaju pripremljenu marendu, a nekoliko sati nakon toga i ručak. Marena se ponekad obavi stojeći, a za ručak se uglavnom sjedi. Kada se radi o ophodima po vlastitom selu, ponuda hrane koje pojedine kuće pripremaju sve je raznolikija i bogatija. U početku se temeljila na klasičnim pokladnim jelima na Kastavštini, osobito onim slatkim koja se lakše jedu u pokretu, poput *presnaca*, *ulenjaka*, (*fritula*), *grašnjaka*, itd. Uz njih se nude i druge vrste kolača, ali i razni sendviči, francuske salate i slično. Hranu konzumiraju zvončari u ophodima, ali i svi oni koji se zateknu na mjestu gdje se ophodi odvijaju (Nikočević, 2014). Franjo-Šepić Bertin piše kako je nekada bilo privlačno biti zvončarom, jer se za pustih dana mnogo jelo i pilo na tuđi račun, što je bilo razumljivo, jer je u to vrijeme vladalo opće siromaštvo. U vrijeme poklada vlada veliko gostoprimitstvo, osobito za vrijeme ophoda zvončara kroz vlastito selo ili kraj, čime zajednica intenzivnije iskazuje svoje zajedništvo (Šepić-Bertin, 1997).

Pojedini zvončari iz Rukavca s dužim stažem ophoda kritiziraju velike količine hrane koja se svugdje priprema i koja ostaje, jer se ne stigne sve pojesti. Za mnoge žene danas je to

dan kada mogu demonstrirati svoje kuharsko umijeće, pa se u gostoljubivosti i pretjeruje. Zbog toga su danas zvončari primorani zaustavljati se češće i ispred više kuća nego što je to prije bio običaj, čime se usporava ophod. Na Pust se u Rukavcu u pojedinim kućama nude i kompletna jela, poput kupusa, repe i kobasica.

Za vrijeme pusta podrazumijeva se i konzumacija veće količine vina, koje se pije u konobama, gostionicama, na plesovima, ali i ispred kuća, gdje se nakon zvončarskog kola zvončari nude vinom iz raznih posuda. U nekim mjestima uobičajilo se piti vino iz brente od 50 litara (slika 14). Prilikom posjeta gostionici postoji pravilo da se popije onoliko *turu* koliko je muškaraca u društvu, prilikom čega je svaki od njih dužan platiti jednu *turu*. Tijekom ophoda vino piju i oni koji gledaju zvončare i družu se s njima, a zvončari piju uglavnom umjereno, kako nešto ne bi izmaknulo kontroli. Ako bi zbog utjecaja alkohola pali ili nešto skrivili, to bi bila sramota za njih i njihovu obitelj, ali i za cijelu zvončarsku skupinu i mjesto za koje nose zvona. Iako se u tradicionalnim višekilometarskim pohodima veće pijanstvo zvončara, čime on gubi samodisciplinu i samokontrolu, doživljava kao sramota, česta konzumacija alkohola se ne osuđuje ukoliko ne prelazi svaku mjeru (Nikočević, 2014).

Slika 14. Rukavački zvončar pije vino iz brente

Izvor: Nikočević, 2014

Ivan Lozica smatra kako prilikom karnevalskog razdoblja nije važno što se jede i pije i na koji način priprema, već bitnim smatra čin zajedništva ukućana i maškara prilikom obilaska kuća. „Maškare ne tjeraju zle sile i zimu - maškare tjeraju zlu krv među susjedima, suseljanima i sugrađanima, jačaju koheziju i identitet zajednice“ (Lozica, 1997, str. 240).

4.2. Uloga žena

Premda je oduvijek neprihvatljivo da žene nose zvona, a to je još ozbiljnije shvaćeno nakon uvrštenja zvončara na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine, žene ipak imaju važnu ulogu u uključenosti u zvončarske aktivnosti. U posljednjih četrdesetak godina bila im je namijenjena „servisna“ uloga; izrađivale su papirnato cvijeće i šešire te pripremale odjeću za zvončare. Nekada su to papirnato cvijeće izrađivale zajednički, po mjesnim odborima. U mjestima gdje tijekom ophoda zvončari ulaze u okućnice, žene iz tih kuća danima pripremaju pusnu hranu, a kada zvončari posjećuju cijelo mjesto, prilikom velikih ophoda, sudjeluju u pripremanju stolova s hranom kojom selo časti grupu zvončara. Ako kao mlade djevojke nisu bile dijelom grupe partenjaka ili maškara, njihovo društveno djelovanje izvan kuće ostvarivalo se u prilikama kada bi s partnerom išle na *tanac*, odnosno ples.

Pojedine žene iz sredina u kojima postoje zvončarske grupe bave se kulturom unutar svojeg posla u općini ili unutar turističke zajednice i kao takve organiziraju smotru zvončara i druge manifestacije u kojima zvončari sudjeluju. Ako se neke njihove odluke i izbori u vezi zvončara ne sviđaju pripadnicima tradicionalnih zvončarskih skupina, oni će im spočitnuti da se kao žene miješaju u zvončare. Općenito, zvončari o ženskoj ulozi u pokladnim praksama imaju stav da nisu dovoljno tolerantne i da im često prigovaraju i zamjeraju na razuzdanom ponašanju, premda neki ističu kako ih žene ipak podržavaju, jer ih čini ponosnima činjenica da imaju zvončare u obitelji. U halubajskoj zvončarskoj skupini u novije vrijeme ima više organiziranih prilika kada zvončari uključuju i svoje obitelji, kao što su izleti kroz godinu te poneki piknik na kojemu sudjeluju i žene i djeca zvončara. Također, većina zvončarskih grupa organizira pusne večere, na koje zvončari dolaze sa svojim suprugama (Nikočević, 2014).

4.3. Zvončarske skupine kao predstavnici svojeg kraja

Kako se većina zvončarskih skupina financira iz općinskih proračuna, od njih se zauzvrat očekuje i promocija općine. Grobnički dondolaši odlaze na brojna gostovanja i izvan Hrvatske, no posebno im je važno predstavljanje njihovog kraja u Rijeci. Uz sedam *zvonjava* po Grobnišćini, pojavljuju se i na Riječkom karnevalu. Iako tamošnje stanovništvo ne ugošćuje zvončare u domaćinstvima i okućnicama, kao što je to slučaj na Kastavštini, na razini formalnog predstavljanja općine dondolaši su postali važan simbol. Jedina su takva grupa u općini Čavle i za sebe kažu da imaju ambadorsku ulogu. S njima na gostovanja idu sponzori te predstavnici općine i tamošnje Turističke zajednice, s kojom također usko surađuju.

Halubajski zvončari su također jedina zvončarska grupa na području svoje općine. Njihova široka zastupljenost u medijima i na gostovanjima rezultira time da su mnogima upravo oni prva asocijacija na zvončare. U svojoj promidžbi naglašavaju da su uvršteni na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine svijeta, pri čemu često ne navode da je na toj istoj listi uz njih još deset skupina zvončara. Na razini Primorsko-goranske županije bili su prepoznati kao dio službene promocije Županije, uključivši i predstavljanje u njihovom časopisu.

U matuljskoj općini, zbog velikog broja zvončarskih skupina i njihove raznolikosti, niti jedna grupa nema izravnu funkciju predstavljanja općine. Tamo zvončarske skupine predstavljaju svoje selo, odnosno mjesto, iz čega proizlaze specifičnosti njihovih međusobnih odnosa. U istočnoj Kastavštini i Grobnišćini zvončari su više aktivni u promoviranju svojeg zavičaja putem medija i turističkih aktivnosti, dok se u zapadnoj Kastavštini zvončari ponekad pojavljuju kao momčad na sportskim natjecanjima te tim putem predstavljaju svoje mjesto u općini.

Primjetan je i trend izrade suvenira, pa tako Grobnički dondolaši imaju predmete sa svojim logom, poput zastavica, privjesaka za ključeve, zidnih tanjura, bukaleta, naljepnica i slično. Halubajci također imaju vlastite suvenire, najčešće u obliku lutke Halubajskog zvončara. I grbovi općina sadrže simbole zvončara: na grbu općine Matulji nalaze se tri zvona, dok grb općine Viškovo ima jedno zvono i pero. Podižu se i spomenici zvončarima,

prvi je silueta zvončara od čelika, postavljen 2010. uz cestu u Marčeljima, a drugi, postavljen u Viškovu u rujnu 2011., izrađen je od drva.

Zvončarska praksa često se u lokalnoj zajednici doživljava kao način čuvanja lokalnog načina života i njegovih vrijednosti pred prijetnjom vanjskih utjecaja poput globalizacijskih procesa ili priljeva novog stanovništva koji bi mogli utjecati na homogenost zajednice. Mnoge udruge zvončara imaju statute koji sadrže imperativ da zvončari moraju zahvaljujući barem jednom roditelju biti pripadnici lokalnih zajednica. Na području općine Matulji zvončarske skupine ponekad su uključivale doseljenike. Radilo se najčešće o ljudima koji su se tamo nastanili kao mala djeca, međutim i od njih se očekivalo da govore lokalnim dijalektom. Temeljna kvaliteta i preduvjet je biti dio društva, *kumpanije*, što se danas može postignuti zajedničkim pohađanjem škole, sudjelovanjem u aktivnostima zvončara tijekom godine, radom za zajednicu, itd.

Tijekom pusta nerijetko dolazi do situacija kada su novodoseljeni stanovnici prozvani zbog nedovoljnog poštivanja lokalnih tradicija. Zbog nove gradnje i regulacije imovinsko-pravnih odnosa zapriječeni su neki putovi kojima su se zvončari tradicionalno kretali. Kako im prolaz onuda nije bio omogućen od strane novih vlasnika, dolazilo je do konflikata, ali i do promjene zvončarskih putova. Do sukoba je znalo doći i kada bi prilikom ophoda zvončara automobili pokušali zaobići povorku pa bi se našli usred njihove skupine. Pravilo nalaže da nitko osim zvončara ne smije biti u povorci, a posebice ne vozilo, pa je tako jednom prilikom oštećen automobil žene koja je žurila na posao, što joj je bilo važnije od poštivanja zvončarske skupine. Ona je također bila jedna od novodoseljenih osoba. Zvončari su se tako prometnuli u skupinu putem koje se naglašava lokalni kulturni identitet i čuvaju zavičajne vrijednosti i autohtonosti, osobito u onim prostorima gdje je veći broj novodoseljenog stanovništva i gdje su promijenjene društvene okolnosti (Nikočević, 2014).

4.4. Odlasci zvončara na gostovanja izvan svojeg kraja

„Praksa gostovanja zvončarskih grupa izvan tradicijom definiranih ophoda odraz je i rezultat potreba lokalnih zajednica i načina na koje sebe doživljavaju u širem kontekstu“ (Nikočević, 2014, str. 239). Tako neke starije grupe koje su ponosne na svoje običaje, poput Rukavačkih i Zvonejskih zvončara, ne odlaze na gostovanja i smatraju to lošim za svoju

tradiciju. Mučićevi zvončari žele da ih se doživljava ravnopravnima Rukavčanima i Zvonećanima, pa i oni slijede tu odluku. Brgujci i Brežani odlaze na gostovanja, ali ih u novije vrijeme biraju s većom izbirljivošću. Žejancima i Muncima, smještenima na području Ćićarije, gostovanja su pripomogla izlasku iz izolacije. Nove grupe imaju zadatak naviknuti svoju zajednicu na novoosmišljene pohode, ali nastoje biti prepoznate i u širem krugu. Halubajski zvončari, vjerojatno najprepoznatljiviji široj javnosti, odavno odlaze na gostovanja, a Grobničkim dondolašima je predstavljanje Grobnišćine drugdje čak i važnije od ophoda po vlastitom mjestu.

U filmu Ive Kuzmanića *Ki more bit zvončar*, koji se bavio temom izlaženja zvončara iz vlastite sredine, vidljiva je konzervativnost Zvonejskih i Rukavačkih zvončara koji su ustrajni u odbijanju pokazivanja svojeg običaja izvan vlastitog mjesta. Stava su da oni koji žele vidjeti taj običaj mogu doći na lice mjesta, gdje će ga i doživjeti potpunije nego na raznim smotrama i gostovanjima. Kritiziraju Zvončarsku smotru u Matuljima, za koju smatraju da se koristi tradicijama iz susjednih lokaliteta za vlastitu promidžbu. Kako ne idu u Matulje, bilo bi nelogično da idu drugamo, iako su osamdesetih godina prošlog stoljeća, dok još nije bilo smotre u Matuljima, bili u Ptuj na smotri tradicijskih maski.

Većini zvončarskih skupina strana je ideja ljetnih karnevala i nošenja zvona izvan pusnog razdoblja, no Žejanski, Zametski, a osobito Halubajski zvončari i Grobnički dondolaši ne misle tako. Halubajci su na prva gostovanja krenuli još sedamdesetih godina, najprije u Italiju na karneval u Fano, a potom i u Ptuj, Zagreb, Samobor, Poreč, Vinkovce i Beograd. U novije vrijeme zbog brojnosti zvončara mogu odlaziti na više mjesta istovremeno, pa tako gostuju u Stuttgartu na Narrenfestu, na karnevalu u Veroni, na međunarodnim karnevalima u Ljubljani i Dubrovniku, u Bergamu i Ardesiju na kulturnoj manifestaciji opraštanja od siječnja te mnogim drugim lokalnim karnevalima i manifestacijama. Bez obzira na međunarodnu popularnost, većina Halubajskih zvončara ipak najviše cijeni ophod u vlastitom kraju i njihova interakcija s domaćinima i tamo je jedna od temeljnih vrijednosti ove pokladne prakse. Kod Grobničkih dondolaša to nije slučaj i njima su gostovanja na prvom mjestu, vjerojatno i zbog razloga što mještani na Grobnišćini nisu naviknuli na njihove ophode koji se odvijaju od 2000. Oni su, između ostaloga, gostovali u Austriji, Makedoniji, Bugarskoj, Italiji, Danskoj, Sloveniji i drugdje, a za grupe koje ne gostuju izvan svog kraja smatraju da su na gubitku, jer ih vidi mali broj ljudi. Nasuprot njima, Kukuljanski zvončari kao najmlađa grupa inzistiraju na intimnim prostorima, važan im je kontakt s lokalnim stanovnicima i njihova je motivacija slična kao i kod tradicionalnih grupa (Nikočević, 2014).

4.5. Organizacija i aktivnosti udruga zvončara

Opstanak zvončara u suvremenom društvu uvjetovan je njihovom prilagodbom trendovima koji im se nameću. Organiziranje u udruge posljedica je administrativnog reguliranja isplata zvončarima od strane sponzora i općina, ali i iz praktičnih razloga zbog novih uloga koje zvončari imaju u lokalnoj zajednici, poput organiziranja lokalnih slavlja (fešti), dobrotvornog rada, ekoloških akcija ili pak okupljanja raznih grupa zvončara, kao što je piknik koji priređuju Grobnički dondolaši. Organiziranjem takvih društvenih sadržaja nastoje se osnažiti unutarnje veze u mjestu i aktivirati zvončarsku grupu i izvan pusnog razdoblja.

Prije ophoda zvončari obvezatno imaju sastanke, neovisno o tome jesu li ili nisu osnovali udruhu. Međutim, ti se sastanci razlikuju od mjesta do mjesta, pa tako velike udruge poput Halubajskih zvončara imaju odvojene sastanke Odbora, a posebno one za cijelo članstvo. Puno jednostavnije je u Rukavcu i Zvonećoj, gdje je na sastancima vodstvo zvončara odredilo kada se polazi, tko će biti u prvom i posljednjem redu te prikupilo novac za ručak. Organizatori su pred ophod obvezni dobiti od policije dozvolu za kretanje po glavnoj cesti, organizirati ručak, platiti svirače, a u novije vrijeme i *majistu*. Zvonejski zvončari novac od općine u iznosu od nekoliko tisuća kuna dobivaju preko pusnog društva koje organizira proslavu Antonje u Zvonećoj, pa još nisu osnovali samostalnu udruhu. Rukavački su, pak, zvončari 2011. ušli u sastav udruge Domoljub 1909., koja u svojem nazivu nosi godinu kada se osnovala sa svrhom obrazovanja, druženja i podupiranja članova.

Brežanski zvončari svoje sastanke održavaju u sali mjesne gostionice te na njima rješavaju pitanja vezana uz gostovanja, uz njihova dva ophoda, odlazak na zvončarsku smotru u Matulje i podjelu zaduženja vezanu uz ophode. Ponekad su od tamošnje Turističke zajednice zaduženi za organizaciju Miće zvončarske smotri ili predstavljanje općine Matulji na Festivalu pusne hrane u Matuljima, što zahtijeva više sastanaka i pomnu organizaciju.

Sastanci u Rukavcu, Zvonećoj, Bregima, Brgudu i Mučićima zovu se jednostavno *zvončarski sastanci*. Iako se u nekim slučajevima radi o udruzi, to ne čini te organizacije više formalnim i složenim strukturama. Moguće je da skupine zvončara na zapadnoj Kastavštini ne bi ni stvorile udruge da im to nije bilo neophodno kako bi mogli na žiro-račun dobiti novac od općine i, eventualno, sponzora.

Halubajski zvončari imaju odbor od dvadeset članova na čelu s predsjednikom udruge, koji zajednički raspravljaju i donose odluke. Međutim, od svih skupina najviše složenu i razrađenu organizaciju imaju Grobnički dondolaši. Za komunikaciju u velikoj mjeri koriste mrežnu stranicu, što nije uobičajeno na zapadnoj Kastavštini, a imaju i osobu zaduženu za marketing, časopis i promidžbeni materijal. Postoje dvije vrste članova Udruge: aktivni i podupirući. Potonji su često sponzori, ali i žene i sestre dondolaša. I jedni i drugi plaćaju godišnju članarinu i dobivaju iskaznice. Do u detalje je razrađeno i osmišljavanje nove simbolike i novih rituala. Dondolaši su, kao i Halubajski zvončari, u znatno povoljnijoj poziciji kada je riječ o financiranju od strane općina u kojima su osnovani, s obzirom na to da su jedine zvončarske skupine u svojim općinama. Općina Matulji ih ima deset, koje financira s po dvije, tri ili četiri tisuće kuna.

Motiviranost zvončara za aktivnosti izvan pusta varira od grupe do grupe, no veća je kod onih skupina koje ne zaziru od gostovanja. To znači da su izvan pusta najmanje aktivni Rukavački i Zvonejski zvončari. Neki su osnovali sportske timove, poput Mučićevih zvončara koji su 2007. oformili boćarski tim, a ubrzo nakon toga i postali organizatori Boćarskog turnira Mučićevih zvončara, gdje se natječu timovi sastavljeni pretežito od zvončara. U nekim slučajevima zvončari sudjeluju u oživljavanju nekadašnjih običaja, poput Frlanskih zvončara koji sudjeluju u obnavljanju ophoda Tri kralja po Frlaniji. Brežanski zvončari organiziraju Brežansku noć, koja se održava u lipnju i pritom animira cijelu lokalnu zajednicu. Kako bi je učinili sadržajnijom, osmislili su vlastitu šaljivu inačicu Sinjske alke i Trke na prstenac, prilikom koje se nastoji pogoditi sredina metalnog okvira u obliku zvona. Uz to, priređuju i turnir u potezanju konopa, u kojem sudjeluje većina zvončarskih skupina. Kao skupina sudjelovali su i na Jadranskim igrama, uz skupine iz Korenskog, Vlahovog Brega, Muna i Žejana.

Halubajski zvončari također se trude biti aktivni tijekom cijele godine, sudjeluju u proslavi Majevice na Viškovu u svibnju, prisutni su i za vrijeme Matejne koja se slavi 21. rujna, a koji tjedan iza toga na Beloj nedeji (prvoj nedjelji u listopadu) u Kastvu imaju svoj šank kroz tri dana, pri čemu mogu ostvariti i određenu zaradu. Grobnički dondolaši sudjeluju u raznim akcijama na Grobnišćini, poput čišćenja okoliša škole, čišćenja korita Rječine i manifestacijama kao što su Dani vina ili Melodije Istre i Kvarnera. Uz to, posjećuju i starački dom i vrtić. Te aktivnosti preduvjet su za vrednovanje i nagrađivanje dondolaša u okviru izbora za Dondolaša godine (Nikočević, 2014).

4.6. Turizam i marketing

Zvončari se često navode kao turistička atrakcija u medijima ili na stranicama turističkih zajednica (TZO Viškovo, 2015), međutim, u praksi se njihova valorizacija i promocija od strane općinskih i županijskih tijela svodi tek na organiziranje manifestacija koje uključuju zvončare. Doduše, na zapadnoj je Kastavštini interes za turizam neznatan, a turisti čak nisu niti poželjni u situacijama i prilikama koje se doživljavaju kao lokalne, pa i intimne. Osim toga, prezentacija turistima se često događa i nesvjesno, kao što je općenito slučaj s nematerijalnom baštinom. Bez prethodne namjere da sudjeluje u lokalnom načinu života, turist je za vrijeme boravka u određenoj destinaciji izložen lokalnim običajima, tradiciji i jeziku (Jelinčić, 2010). Dok neke grupe doživljavaju promidžbu i gostovanja kao komercijalizaciju i iskorištavanje, druge smatraju da posjeduju proizvod koji mogu prodavati. Nove grupe manjak tradicijskih sadržaja nastoje nadomjestiti osmišljavanjem novih praksi.

Neke grupe, poput Halabujskih zvončara, s ponosom ističu činjenicu da su uvrštene na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva, te je koriste za promidžbu svoje grupe i svoga kraja. Gostuju na internacionalnim karnevalima unutar i izvan pokladnog vremena, poziraju za kalendare i promotivni materijal te često gostuju u medijima. Drugi, poglavito zvončarske skupine iz zapadne Kastavštine, u ovom procesu vide prijatnu globalizacije i žele zadržati ovaj običaj u intimnom krugu svojih lokalnih zajednica, o čemu svjedoči iskaz jednog mučićevo zvončara: *Ja san protiv tega da smo pod Uneskon. Ki je uopće to za nas potpisal? Sad se samo očekuju neki soldi... To samo deli judi, to nas je posvadilo. Kako ćeš ti nekemu ki je polupismen objasniti ča je Unesko? Oni sad ne znaju ča očekivat, misle da će semo prit čuda judi i strah ih je tega... Nan to niš ne rabi, to uništava stari zvončari, ki već nestaju... Neka nas puste na mire, nan to niš ne rabi. Mi bimo se rad z tega spisali. To sad više ni našo... sad kad je zaštićeno, to je sačigovo. Globalizirano.* (Nikočević, 2014, str. 295).

Općina Viškovo i njezina Turistička zajednica organiziraju Halubajski karneval redovito od 1999. Manifestacija ima pretežito turistički karakter, a kako su zvončari i maškare karakteristični za to područje, to se uočilo kao osnova za osmišljavanje događanja po kojima će biti prepoznati. Domaćini na tom karnevalu su Halubajski zvončari, a gostuju i Grobnički dondolaši, koji tamo odlaze pješice. Ipak, na tom je karnevalu naglasak na maškarama. Zvončarska smotra u Matuljima namijenjena je, pak, isključivo skupinama koje nose zvona. Održava se od 1995. i okuplja lokalne grupe, ali i niz drugih pokladnih skupina, poput

Kurenta iz Ptuja ili Dida iz Dalmatinske zagore, neovisno radi li se o tradicionalnim ili novoosmišljenim sastavima. Kako je već navedeno, Rukavčani i Zvonećani ne sudjeluju u ovoj manifestaciji, a posljednjih godina niti Mučićeви zvončari, jer dan kasnije imaju svoj ophod pa bi bili suviše iscrpljeni. Skupine iz Rukavca i Zvoneće tu smotru doživljavaju kao nametnuti sadržaj koji ih svodi na puke izvođače, te se s time ne mogu poistovjetiti.

Različite kulturne manifestacije i folklorizacija, koliko god bili u funkciji nekih privrednih grana, poglavito turizma, pridonose opstanku i jačanju kolektivne svijesti o njezinoj vrijednosti. Ako se pritom ne javljaju neki negativni aspekti turizma, kao što su masovni turizam, prekomjerno iskorištavanje baštine, idealiziranje baštine u turističke svrhe i sl., time se također valorizira i tradicijska kultura i baština.

ZAKLJUČAK

Nematerijalna kulturna baština jedan je od kreatora identiteta lokalnih zajednica. Prosljeđivala se iz generacije na generaciju, a ukazuje na povezanost pojedinca i zajednice u odnosu između prošlosti i sadašnjosti. Očuvanje nematerijalne kulturne baštine osiguravaju prvenstveno njezini nositelji, prenošenjem i interpretacijom tradicijskih znanja, vještina i običaja, te lokalna zajednica, kroz realizaciju raznovrsnih projekata i aktivnosti uz suradnju sa znanstvenicima i stručnjacima.

Formiranjem pravnog sustava zaštite, očuvanja i popisivanja nematerijalne baštine na nacionalnoj i međunarodnoj razini, postavljen je temelj za njezinu vidljivost i daljnje očuvanje. UNESCO-ova nastojanja za podizanjem svijesti svjetske javnosti o nepovratnom gubitku raznih tradicijskih znanja i vještina rezultirala su međunarodnom Konvencijom o očuvanju nematerijalne baštine iz 2003., koju je potpisala većina zemalja svijeta, a među njima i Hrvatska. Stupanje Konvencije na snagu dodatno je potaknulo upisivanje nematerijalnih dobara u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, kojih je do danas upisano 139. U pripremi prijedloga za upis sudjeluju u velikoj mjeri i nositelji nematerijalne baštine, koje često podupire i lokalna zajednica, čija je motivacija za upisom kulturnog dobra jedan od uvjeta za upis u Registar. Upisivanjem je omogućeno i prijavljivanje i upis na UNESCO-ova dva popisa nematerijalne baštine svijeta, na kojima je Hrvatska zastupljena sa 14 fenomena nematerijalne kulturne baštine.

Upisivanje nematerijalne baštine na različite popise utjecalo je na zvončarske skupine na različite načine, pa i na ponovno aktualiziranje nekih neriješenih problema i tenzija između nositelja i unutar zajednica. Općenito gledajući, zvončarske skupine sklonije strogom poštivanju običaja i neodstupanju od tradicionalno utvrđenih ophoda, poput Rukavačkih i Zvonejskih zvončara, niti nemaju pretjerane koristi od upisa na popise. Nasuprot njima, novoosnovanim grupama poput Grobničkih dondolaša, kojima su gostovanja izvan vlastitog kraja i važnija od ophoda po vlastitom mjestu i koje teže samopromociji, nije lako prihvatiti da se ne nalaze među tim odabranim društvom. Uključivanje zvončara na UNESCO-ovu listu najviše je utjecalo na stav i držanje Halubajskih zvončara. Svjesni svoje prepoznatljivosti i popularnosti i izvan granica Kastavštine, razmišljaju kako zaštititi svoju pojavu u smislu brenda i navesti da oni koji ga koriste i time prihoduju, izdvajaju određeni postotak i za udrugu zvončara. Pri tome je važno da izbjegnu komercijalizaciju običaja i potencijalno gubljenje njegove autentičnosti.

Oblik i sadržaj pokladnih praksi zvončara pokazuje već više godina tendencije normiranja, standardiziranja i retradicionalizacije. To je posljedica novih mjera zaštite i uvrštavanja na popise, ali i usvajanja prepoznatljivih ujednačenih karakteristika za pojedine grupe koje služe da bi se one jasnije međusobno razlikovale. Pustom običajima naglašava se pripadnost zajednici i osnažuje odnos prema ljudima i prostoru, neovisno radi li se o zvončarima ili njihovim domaćinima. Iskustvo sudjelovanja u tom razdoblju pridonosi kvaliteti odnosa unutar zajednice, a na individualnom i grupnom planu potvrđuje se pripadnost vlastitom kraju, čiji se značaj tada snažnije osjeća i doživljava.

Iako se u pitanju zainteresiranosti za afirmaciju izvan vlastitog kraja razlikuju, svim je tradicionalnim zvončarskim skupinama Kastavštine prilikom pusta zajedničko dobro raspoloženje, disciplina i ponos koji ih ispunjava prilikom povorke svojim selom. Za zajednice su takva zbivanja dio identiteta, a za zvončare vrijedno i neophodno poštivanje nasljeđa koje su preuzeli od roditelja i dalje prenose na svoju djecu. Uz osjećaj identiteta koji pruža nositeljima i zajednici, nematerijalna kulturna baština može podignuti kvalitetu života, potaknuti kreativnost i time biti pokretač raznih aktivnosti.

LITERATURA I IZVORI

a) Članci u časopisima:

1. Carek, R., 2005: Nematerijalna kulturna baština – UNESCO i njegova uloga, *Informatica museologica*, 35, No. 3-4, str. 69.-71.
2. Gredičak, T., 2008: Kulturna baština u funkciji turizma, *Acta Turistica Nova*, 2, No. 2, str. 205.-234.
3. Hrovatin, M., 2014: Procesi očuvanja i popisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, No.36, str. 125.-136.
4. Nikočević, L., 2004: Nematerijalni aspekti baštine i njihovo mjesto u muzejima. Pogled etnologa, *Informatica museologica*, 34, No. 3-4, str. 61.–69.

b) Članak u zborniku radova:

1. Šola, T., 2008: Muzeji i razvojni potencijal tradicijskih obrta, u: *Tradicijski obrti – izazov za kulturni turizam: zbornik radova s međunarodne konferencije* (ur. Horjan, G. i Gačnik, A.), Donja Stubica 30. i 31. siječnja 2008., Muzeji Hrvatskog zagorja, Donja Stubica

c) Knjige:

1. Antolović, J., 2010: *Menadžment u kulturi*, Adrian, Zagreb.
2. Jelinčić, D. A., 2008: *Abeceda kulturnog turizma*, Meandarmedia: Meandar, Zagreb.
3. Jelinčić, D. A., 2010: *Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*, Meandarmedia: Meandar, Zagreb.
4. Lozica, I., 1997: *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb.
5. Nikočević, L., 2014: *Zvončari i njihovi odjeci*, Naklada Kvarner, Institut za etnologiju i folkloristiku, Etnografski muzej Istre, Novi Vinodolski, Zagreb, Pazin.
6. Šepić-Bertin, F., 1997: *Zvončari, partenjaki, feštari, maškare : mesopusni običaji Kastavštine i okolice*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.

d) *Poglavlja u knjigama*

1. Kirshenblatt-Gimblett, B. 2013: Svjetska baština i kulturna ekonomija, u: *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi* (ur. Hameršak, M., Pleše, I. i Vukušić, A.), Institut za etnologiju i folkloristiku: Hrvatsko etnološko društvo, Zagreb, str. 65.-117.
2. Nikočević, L., 2008: Zaštita i predstavljanje nematerijalne kulturne baštine, u: *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima* (ur. Muraj, A. i Vitez, Z.), Institut za etnologiju i folkloristiku: Hrvatsko etnološko društvo, Zagreb, str. 145.-151.

e) *Internetske stranice*

1. Grobnički dondolaši. <http://www.grobnicki-dondolasi.hr>, 10. rujna 2015.
2. Halubajski zvončari. <http://www.halubajski-zvoncari.com>, 10. rujna 2105.
3. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. <http://www.min-kulture.hr>, 10. rujna 2015.
4. Mučićevi zvončari i maškare. www.mucicevizvoncari.hr, 10. rujna 2015.
5. Novi list. <http://www.novilist.hr>, 10. rujna 2015.
6. Turistička zajednica općine Viškovo, <http://www.tz-viskovo.hr>, 14. listopada 2015.
7. UNESCO, <http://www.unesco.org>, 11. rujna 2015.
8. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. <http://narodne-novine.nn.hr>, 11. rujna 2015.
9. Zametske maškare i zvončari. <http://www.zmiz.hr>, 10. rujna 2015.

f) *Film:*

1. Kuzmanić, I., 2008: *Ki more bit zvončar* (scenarij Pavlovsky, A. i Kuzmanić, I.), HRT

POPIS SLIKA, TABLICA I PRILOGA

Slike

1. Slika 1. Područje odvijanja većine zvončarskih ophoda	22
2. Slika 2. Maske Halubajskih zvončara	26
3. Slika 3. Rute ophoda zvončara u općini Matulji	29
4. Slika 4. Rukavački zvončari	31
5. Slika 5. Mučićevi zvončari	34
6. Slika 6. Oglavlja (krabujosnice) Brgujskih zvončara	36
7. Slika 7. Leprinački zvončari	37
8. Slika 8. Žejanski zvončari	38
9. Slika 9. Oglavlje Mnskog zvončara	39
10. Slika 10. Halubajski zvončari	41
11. Slika 11. Zametski zvončari	43
12. Slika 12. Grobnički dondolaši	44
13. Slika 13. Kukuljanski zvončari	45
14. Slika 14. Rukavački zvončar pije vino iz brente	48

Tablice

1. Tablica 1. Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva	12
--	----

Prilozi

1. Prilog 1. Popis zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara	62
---	----

Prilog 1. Popis zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara

1. Bećarac – tradicijsko vokalno-instrumentalni napjev poznat na području Slavonije, Baranje i Srijema
2. Bednjanski govor
3. Crkveno pučko pjevanje na području Slavonije i Srijema
4. Crkveno pučko pjevanje na području Baranje
5. Čabarski govori
6. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja
7. Dubrovački govor
8. Festa svetog Vlaha
9. Frizerski obrt Kincl (Zagreb)
10. Ganga
11. Glagoljaško pjevanje
12. Glazbena praksa Tovareća mužika iz mjesta Sali na Dugom otoku
13. Glazbena praksa violine i bajsas u Istri
14. Glazbeni izričaj guci
15. Glazbeni izričaj ojkanje
16. Glazbeni izričaj rozganje (Karlovačka županija)
17. Godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana
18. Godišnji pokladni ophod mačkara mućkog kraja
19. Godišnji pokladni ophod mačkara podkamešničkih sela
20. Godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastva
21. Govor Huma na Sutli
22. Govor i toponimija sela Vidonje
23. Govor otoka Suska
24. Govor posavskoga sela Siče
25. Govor Starih Perkovaca
26. Govor zadarskih Arbanasa
27. Govor grobnička čakavština (Grobnik)
28. Hvarska čipka od niti agave
29. Istro-rumunjski govori
30. Jurjevski običaji na području sjeverozapadne Hrvatske
31. Jurjevski običaji Turopolja
32. Kajkavski donjosutlanski (ikavski) dijalekt

33. Klapsko pjevanje
34. Kolo *linđo* Dubrovačkog primorja
35. Korčulanska moreška, bojni mačevni ples
36. Kolo na dva štuka
37. Krčki tanci, tradicijski plesovi otoka Krka
38. Kumpanije na otoku Korčuli
39. Lastovski poklad – pokladni običaj s otoka Lastova
40. Legenda o Picokima
41. Lepoglavska čipka
42. Ličko prelo
43. Medičarski obrt s područja sjeverozapadne Hrvatske i Slavonije
44. Međimurska popevka
45. Nijemo kolo Dalmatinske zagore
46. Običaj novljanski mesopust (Novi Vinodolski)
47. Običaj uskrsnog pucanja streljanja iz pištola u Kostelu
48. Opančarski obrt Kruh Vuk iz Ivanić Grada
49. Paška čipka
50. Paški teg
51. Picigin – društvena igra loptom
52. Pivanje na kanat na otoku Pagu
53. Pjevanje starogradskih pjesama na području Slavonije, Baranje i Srijema
54. Pokrivaca
55. Posmrtni običaji vezani uz mirila ili počivala
56. Požeški vinogradarski običaj – Grgurevo
57. Predaja o Veroniki Desiničkoj s područja Hrvatskoga zagorja
58. Priprema blagdanske pogače lucišćak iz Plemenščine
59. Priprema blagdanskog božićnog kruha koledo iz Plemenščine
60. Priprema kolača rudarska greblica
61. Priprema sira iz mješine s područja Dalmatinske zagore, Velebita i Like
62. Priprema slastice bregofska pita, Koprivnički Bregi
63. Priprema tradicijskog jela dolska torta hrapoćuša
64. Priprema tradicijskog jela sinjski arambaši
65. Priprema tradicijskog jela soparnik
66. Priprema tradicijskog jela zagorski domaći štrukli
67. Priprema tradicijskog ličkog sira škripavca
68. Priprema tradicijskog slavonskog kulena/kulina
69. Pripremanje tradicijskog jela brački vitalac

70. Procesija Za Križen
71. Proljetni ophodi filipovčice (Komletinci)
72. Rovinjska bitinada
73. Slikanje uljanim bojama na staklu u maniri naive
„Hlebinske slikarske škole"
74. Splitski govor (splitska čakavština)
75. Svatovac – tradicijski vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema
76. Svetkovina Gospe od Zečeva iz Nina
77. Svetomarska mikrotoponimija
78. Šetana kola s područja Slavonije
79. Štrigovska skupina govora
80. Tradicijski godišnji običaj Neviska koleda
81. Tradicijski kovački obrt Legac (Berek pokraj Bjelovara)
82. Tradicijski užarski obrt Antuna Kneza u Slatini
83. Tradicijski krznarski obrt Vlatka Gribla u Slatini
84. Tradicijski običaj Petrinjski betlemaši
85. Tradicijski obrt za preradu vune i izradu odjevnih predmeta, obitelj
Čolakovac, Gradište kod Županje
86. Tradicijski obrt izrade slavonsko-srijemskih šokačkih šešira Stanka
Ištokovića iz Ivankova
87. Tradicijski obrt izrade slavonsko-srijemskih suknarskih odjevnih
predmeta Stjepana Belića iz Antina (Vinkovci)
88. Tradicionalna proizvodnja pašskog sira
89. Tradicijsko lončarstvo na području sjeverozapadne Hrvatske
90. Tradicijsko lončarstvo otoka Iža
91. Tradicijsko lončarstvo u Potravlju
92. Tradicijsko ribarstvo Lonjskog polja i Moslavine
93. Tradicijsko umijeće izrade čipke na području Svete Marije
94. Tradicijsko umijeće izrade čipke na području Primoštena i Rogoznice
95. Tradicijsko umijeće pletenja jalbe
96. Tradicijsko umijeće ručne izrade češljeva, nakita i ukrasnih predmeta od
roževine i kosti češljara Antuna Penezića iz Zagreba
97. Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna
98. Umijeća izgradnje i sviranja gajdi i duda u istočnoj i središnjoj Hrvatskoj
99. Umijeće gradnje betinske gajete
100. Umijeće gradnje gacke plavi (Otočac)
101. Umijeće gradnje lađe u Otoku kod Sinja

102. Umijeće izgradnje rovinjske batane
103. Umijeće izrade coklji, Lika i Gorski kotar
104. Umijeće izrade i sviranja cimbele u Podravini, Međimurju i Hrvatskom zagorju
105. Umijeće izrade ivanečkog veza (Koprivnički Ivanec)
106. Umijeće izrade konavoskog veza
107. Umijeće izrade ogrlice pletene koladre
108. Umijeće izrade ogrlice svetonedeljski kraluš
109. Umijeće izrade, popravka i servisiranja pisaćeg pribora u sklopu obrta "Peroklinika"
110. Umijeće izrade puranaca na području Draganića
111. Umijeće izrade slavonskog kožnog prsluka
112. Umijeće izrade solističke tambure kuterevke (Kuterevo)
113. Umijeće izrade sunčane čipke motiva, Brodsko Posavlje
114. Umijeće izrade šestinskog kišobrana u tradicijskom obrtu Cerovečki
115. Umijeće izrade šibenske kape
116. Umijeće izrade šindre za pokrivanje krovova
117. Umijeće izrade tradicijske pokladne maske pikač u Selnici
118. Umijeće izrade tradicijskih božićnih jaslca s područja SZ Hrvatske
119. Umijeće izrade tradicijskih dječjih igračkica s područja sjeverozapadne Hrvatske
120. Umijeće izrade tradicijskih ženskih frizura s područja Slavonije, Baranje i Srijema
121. Umijeće izrade tradicijskog božićnog nakita - kinč na području sjeverozapadne Hrvatske
122. Umijeće izrade tradicijskog nakita - božićnog lusterica na području sjeverozapadne Hrvatske
123. Umijeće izrade ukrasnog veza građa / četverokuka na području zapadnog dijela Dinarida u Hrvatskoj
124. Umijeće izrade zlatoveza (istočna Slavonija)
125. Umijeće pripreme tradicijske slastice starogrojski paprenjok
126. Umijeće pripreme tradicijske slastice torta Makarana
127. Umijeće ručne izrade i popravka satova urarskog obrta Lebarović iz Zagreba
128. Umijeće ručne izrade različitih vrsta šešira i kapa proizvodnog obrta „Šeširi Škrgatić“ iz Zagreba
129. Umijeće ručne izrade tradicijskih klobuka iz raznih krajeva Hrvatske proizvodnotrgovačkog obrta „Cahun“ iz Zagreba
130. Umijeće sokolarenja
131. Umijeće sviranja na tamburama farkašicama u sjevernoj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj
132. Umijeće sviranja na tamburi samici, Slavonija

133. Umijeće šaranja tikvica na području Slavonije
134. Umijeće ukrašavanja uskrasnih jaja-pisanica vezom (opletom) u istočnoj Hrvatskoj
135. Umijeće ukrašavanja uskršnjih jaja, pisanica u Podravini
136. Umijeće vađenja zlata – zlatarenje u Međimurju
137. Viteška igra Sinjska alka, Sinj
138. Zadušnjaci – dječje poklade u Donjoj Bebrini
139. Žminjski govor

Izvor: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2015

SAŽETAK

U prvom dijelu rada definira se nematerijalna kulturna baština, navode se mjere potrebne za njezinu zaštitu i očuvanje, kriteriji i postupci za upis u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske te nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Pod pojmom nematerijalne kulturne baštine podrazumijevaju se izrazi, umijeća, znanja i s njima povezani instrumenti, predmeti i kulturni prostori koje društva, grupe, a katkad i pojedinci, prepoznaju kao dio vlastite kulturne baštine. Nematerijalna kulturna baština također posjeduje različite socijalne funkcije. Ona pridonosi socijalnoj koheziji te potiče osjećaj identiteta i odgovornosti koji pomaže grupama i pojedincima da se osjećaju kao pripadnici određenog naroda ili etničke skupine.

Sustav zaštite i očuvanja kulturnih dobara u Republici Hrvatskoj temelji se na Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara iz 1999., koji navodi različite oblike nematerijalnih kulturnih dobara: jezik, dijalekti, govori, toponimi, kao i usmena književnost, folklorno stvaralaštvo (u glazbi, plesu, obredima, običajima i vjerovanjima), tradicijska umijeća i obrti i sl. Izradom rješenja o proglašenju određenog elementa tradicijske baštine nematerijalnim kulturnim dobrom određuju se mjere zaštite tog dobra i upis u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Praksa upisivanja tradicijskih vrednota u Registar započela je početkom ovog stoljeća, a danas je u njega upisano preko 130 nematerijalnih kulturnih dobara, od kojih je 14 upisano na dva UNESCO-ova popisa nematerijalne baštine svijeta.

Preostali dio rada koncentriran je na zvončare s područja Kastavštine, jedne od nositelja hrvatske nematerijalne kulturne baštine koji se ujedno nalaze i na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. U drugom poglavlju opisan je prostor gdje se odvija većina zvončarskih ophoda, spominje se vrijeme nastanka zvončara, a analizirana je i njihova specifična oprema, koja se razlikuje od grupe do grupe. U trećem poglavlju detaljno su opisane sve zvončarske grupe i njihovi ophodi, a u posljednjem, četvrtom poglavlju, opisan je međuodnos zvončarskih skupina, pa i pojedinaca, te njihovih aktivnosti s lokalnom zajednicom. Svojom pojavom u okviru zvončarskih ophoda oni stvaraju koheziju unutar lokalne zajednice te potvrđuju povezanost sa zavičajnim prostorom na individualnoj i grupnoj razini.

SUMMARY

The first part of the work defines the intangible cultural heritage, shows measures necessary for its protection and conservation, criteria and procedures for the registration in the Register of Cultural Property of Croatia and, last but not least, the intangible heritage registered on UNESCO's Representative List of the Intangible Heritage of Humanity. The concept of the intangible cultural heritage underlines expressions, skills, knowledge and associated instruments, objects and cultural areas that companies, groups and individuals recognize as part of their own cultural heritage. The intangible cultural heritage has also a variety of social functions. It contributes social cohesion and promotes a sense of identity and responsibility which helps groups and individuals to feel like members of a certain nation or ethnic group.

The system of protection and preservation of cultural property in Croatia is based on the Act on the Protection and Preservation of Cultural Heritage from 1999, which lists different forms of intangible cultural property such as language, dialects, toponyms and oral literature, folklore creativity (concerning music, dance, rituals and beliefs), traditional arts and crafts, etc. Measures of the protection some of the goods and its registration in the Register of Cultural Property of Croatia are determined by making the decision of proclaiming it as part of the intangible cultural heritage. The practise of placing traditional values in the Register started at the beginning of this century. Today the Register counts over 130 intangible cultural heritage and 14 of those are placed on two UNESCO's List of Intangible Heritage of the World.

The rest of my work is focused on the bell ringers from the Kastav area, one of the holders of Croatian intangible cultural heritage, also placed on UNESCO's Representative List of Intangible Cultural Heritage of Humanity. The second chapter describes the area where the most of the bell ringers processions take place, mentions the time of the beginning of bell ringing, and analyses their specific equipment that differs from group to group. The third chapter brings detailed description of all existing bell ringer groups and their processions. The fourth and final chapter describes relations between different bell ringer groups and individuals and their activities in the local community. Their appearance during the bell ringer processions makes cohesion within the local community confirming the relation with indigenous area at individual and group level.

Sažetak prevela: Barbara Mikuljan Zupičić, prof. engleskog i španjolskog jezika